

Manilla i Kalmar

Kulturhistoriskt kunskapsunderlag

Kvarteret Palmen 6, Kalmar stad och kommun, Kalmar län

Susann Johannisson & Jan Westergren

Kalmar läns museum

Byggnadsantikvarisk rapport maj 2021

Kalmar läns museums bebyggelseenhet

Kalmar läns museums bebyggelseenhet utför antikvarisk medverkan vid förändringar och renoveringar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse/bebyggelsemiljöer. Flera medarbetare är också certifierade som sakkunnig kontrollant av kulturvärden enligt Plan- och bygglagen.

Kalmar läns museum kan även erbjuda expertis inom exempelvis land- och marinarkeologi, konservering och kulturmiljöpedagogik.

www.kalmarlansmuseum.se

Manilla i Kalmar

Kulturhistoriskt kunskapsunderlag

Kvarteret Palmen 6, Kalmar stad och kommun, Kalmar län

Författare	Susann Johannisson & Jan Westergren
Foto	Nytagna foton – Susann Johannisson och Jan Westergren Äldre foton – Kalmar läns museums bildarkiv & Kalmar kommuns bildarkiv
Layout	Stefan Siverud
Diarienummer	Kalmar läns museum: 39-156-21
Utgivare	Kalmar läns museum 2021
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-1417-10 från Lantmäteriverket.
Utförd av	Kalmar läns museum, Bebyggelseenheten
Kontaktperson	Liselotte Jumme

Beställare P&E Fastigheter, Box 53, 391 20 Kalmar

Kontaktperson Anders Ljungholm

Kalmar läns museum hanterar personuppgifter enligt GDPR/Dataskyddsförordningen.

För mer information se vår hemsida www.kalmarlansmuseum.se

Inledning

Kvarteret Palmen 6 är i den gällande detaljplanen från år 1972 reserverad för industriändamål, vilket också överensstämmer områdets huvudsakliga användning sedan över 150 år tillbaka. Den industriella verksamheten är nu under avveckling och det finns planer på att omforma kvarteret till ett bostadsområde. Planeringen drivs av Incita och P&E förvaltning. Skisser och volymsstudier för nya bostadskvarter har upprättats av Tengbom arkitekter. Planerna omfattar även såväl ändrad användning som rivning av befintliga byggnader.

Kalmar läns museum har tidigare arbetat med utredningar som berört närområdet, främst genom rapporten "Gamla industriområdet, bebyggelseinventering" som upprättades av Kalmar läns museum på uppdrag av Kalmar kommun 2011. I denna pekas stora delar av kvarteret Palmen 6 ut som särskilt intressant ur kulturhistorisk synpunkt. Hela fastigheten är markerad på en karta som redovisar "Byggnader och gatusträckningar av särskilt intresse". Många av byggnaderna markeras som "Bebyggelse av särskilt intresse"

Översikt över kvarteret Palmen 6 idag.

© Samhällsbyggnadskontoret, 2021

0 25 50 100 m

och man betonar att delar av kvarteret utgör ett ”Historiskt sammansatt fabrikskomplex av intresse.” Den gamla malmgården Manillas trädgård/park tas också upp under kategorin ”Särskilt kulturhistoriskt intressanta trädbestånd och grönområden”. Eftersom rapporten från 2011 omfattar hela det gamla industriområdet behandlas dock byggnaderna och miljöerna inom kvarteret Palmen 6 relativt översiktligt.

Inför de stora förändringar som planerna på ny bostadsbebyggelse medför har nu Kalmar läns museum fått uppdraget att ta fram ett fördjupat kunskapsunderlag för fastigheten. Utredningen har beställts av P&E Fastigheter.

Arbetet har utförts under februari–maj 2021 av antikvarie Susann Johannisson och Jan Westergren vid Kalmar läns museum. Besiktning och fotodokumentation genomfördes den 18 februari. I rapporten används även fotografier tagna i

samband med den ovan nämnda inventeringen av Gamla industriområdet, år 2009 och 2011. Rapportens historik bygger i första hand på studier av äldre kartor och byggnadslovsritningar. Vissa uppgifter har också hämtats ur litteratur, se källförteckning.

Preliminär genomgångar av rapporten har gjorts vid digitala möten via Teams den 12 mars och 7 maj.

Rapporten inleds med en sammanfattning av antikvariska rekommendationer. Därefter följer ett kapitel om kvarterets historia, där utvecklingen delats in i olika epoker. Efter historiken beskrivs de enskilda byggnaderna. För varje byggnad ges antikvariska rekommendationer anpassade efter dess kulturhistoriska värden. Sist i rapporten uppmärksammas kvaliteterna hos kvarterets kvarvarande grönsstrukturer.

Sammanfattande antikvariska rekommendationer

Kvarteret Palmen 6 har ett ursprung som malmgård och utgör Gamla industriområdets tidigast industrialiserade del. Inom kvarteret finns idag många välbevarade byggnader från olika epoker.

Arbetet med rapporten har lett fram till slutsatsen att man inför områdets planerade omgestaltning bör sträva efter att bevara befintliga byggnader, strukturer och grönytor i områdets södra del, vilken framträtt som dess kärna.

De byggnader som avses är:

- mangårdsbyggnaden från omkring 1800 (hus nr 25),
- f.d. snickeriverkstaden (hus nr 27) från omkring 1920
- f.d. magasinsbyggnaden (hus nr 30) från omkring 1920
- vaktkuren (hus nr 31) från 1958
- maskinhallen (hus nr 10–12) från ca 1860–1950
- kontorsbyggnaden (hus nr 24) från 1957

Samtliga ovan angivna byggnader har sådana kvaliteter att de bör betraktas som särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt enligt plan- och bygglagens mening. I de mer utförliga beskrivningar och värderingar av områdets byggnadsbestånd som återfinns längre fram i rapporten ges förslag

till skyddsbestämmelser för respektive byggnad. I vissa fall ges även förslag till lämpliga framtida användningsområden.

Även panncentralen från 1952 bedöms som särskilt värdefull, trots att den ligger utanför det utpekade kärnområdet. Liksom övriga byggnader med samma höga klassning har den försetts med förslag på skyddsbestämmelser. Det finns dock en medvetenhet om att byggnaden kan vara svår att bevara då det parallellt med planeringen av nya bostadskvarter även pågår en diskussion om anläggande av ett nytt stationsområde. Vår förhoppning är att såväl bostads- som stationsplanerna ska vara möjliga att anpassa så att panncentralen med sin karaktäristiska höga skorsten kan få stå kvar och ges en ny funktion.

Av historiken framgår att området under århundradenas lopp genomgått många och stora förändringar. Byggnadsbeståndet har kontinuerligt utökats och förnyats. Det är då särskilt intressant att se hur vissa äldre strukturer bevarats. Till de tydligaste strukturerna hör bebyggelsens orientering på snedden. Vridningen mot nordväst/sydost beror på att det äldre byggnadsbeståndet anpassats efter riktningen på den idag försvunna Fredriksbergsgatan. Förhållandet är viktigt att känna till vid planeringen av nya kvarter, då det erbjuder en historisk koppling.

En annan äldre struktur som man bör ta hänsyn till är läget och sträckningen av den ursprungliga infarten från Södra vägen mot malmgårdsvillans tidigare gårdsplan. Infartsvägen som ännu går att urskilja löper in från Södra vägen vid

Karta som illustrerar de olika byggnadernas kulturhistoriska värde. Blå färg markerar särskilt värdefull byggnad, grön färg värdefull byggnad och gul färg byggnad med visst värde. Mer detaljerade uppgifter om värderingarnas betydelse för respektive byggnad ges under rubriken "Kvarterets byggnader". Kartan illustrerar även kulturhistoriskt intressanta grönytor och stråk.

En vy från Södra vägen visar den gamla infarten till malmgårdstomten, vars stråk är förstärkt med lindar. Malmgårdsvillan från cirka 1800 till vänster och magasinsbyggnad m.m. från omkring 1920 till höger. När kontorsbyggnaden, rakt fram i bild, uppfördes vid mitten av 1950-talet anpassades läget så att trapphuset hamnade i fonden av den gamla infartsvägen.

Vy mot söder från kontoret visar delar av den gamla malmgårdstomten runt villan samt kärnområdet i kvarteret, med röda industribyggnader. Här framträder också den gamla infartsvägen till tomten från Södra vägen.

malmgårdsvillans östra sida. Dragningen framträder bland annat genom några bevarade äldre lindar. Den sträcker sig fram mot nordväst i öppningen mellan malmgårdsvillan och f.d. magasinbyggnaden. Notera särskilt att man vid uppförandet av kontorsbyggnaden under 1950-talet anpassade dess placering och utformning så att det dominerande centrala trapphuset bildar fond i den ursprungliga vägsträckningen. Den gamla vägens sträckning bör bevaras. Liksom idag bör den i framtiden vara möjlig att använda för gående och cyklister. Stråket kan förstärkas med fler träd och en tydligare markering av gången.

Ytterligare en gammal struktur/vägsträckning som ännu är viktig för upplevelsen av området är det långa stråk som löper mot nordväst rakt igenom kvarterets centrala del. Stråket utgår från vaktkuren vid Södra vägen och leder mellan de olika generationerna tegelbyggnader bort till

panncentralen längst i norr. Läget och utformningen av de mer moderna byggnader som tillkom under 1950- och 60-talet är tydligt anpassade efter stråket, som måste ha varit den viktigaste interna förbindelselänken i kvarteret. Tunneln genom kontorshusets bottenvåning utgör ett intressant inslag.

Jämfört med övriga delar av Kalmars gamla industriområde finns det ovanligt mycket grönytor och träd just inom kvarteret Palmen 6. Grönstrukturerna återfinns främst i kvarterets södra del, dels omkring malmgårdsvillan, dels i anslutning till den stora maskinhallen. Det gamla päronträd som växer öster om maskinhallen är en rest efter den bebyggelse som funnits utmed den försvunna Fredriksbergsgatan. Grönstrukturerna utgör ett mycket viktigt historiskt inslag i den miljö som ovan definierats som kvarterets kärnområde.

Utblick från den gamla malmgårdsvillan mot områdets äldre industribyggnader i rött tegel.

Även efter de föreslagna anpassningarna återstår stora markområden i kvarterets västra och norra del som är möjliga att bebygga med nya bostadskvarter.

Nybyggnadernas fasader kan förslagsvis utföras putsade, för att markera att de har en annan funktion än områdets befintliga industribyggnader i

tegel. Valet av puts skulle samtidigt ge en historisk koppling till de bostadskvarter utmed Bragegatan som revs i början av 1970-talet. I övrigt kan nybyggnaderna gärna ges en modern karaktär. Ur ett stadsbyggnadsperspektiv skulle det vara en fördel om höjderna anpassades efter stadsdelens tradition av relativt måttliga våningsantal.

Fotografi mot nordväst. Rummet mellan husen ger spännande gångstråk. Det utgår från vaktkuren vid Södra vägen och leder genom kontorets tunnel vidare bort mot panncentralen. Stråket måste ha utgjort den viktigaste interna transportvägen.

Från väster utgör panncentralen en entré in i industriområdet, som domineras av röda och gula tegelfasader. Vägen rakt fram i bild löper mellan byggnaderna och sträcker sig mot sydost ända fram till den lilla vaktkuren vid Södra vägen.

Tunneln under kontorshuset länkar ihop olika delar av området och tillför ett intressant moment i gångstråket. Fotografi mot söder.

Malmgårdsvillan och trädgården sedd från söder.

Historik

Markområde inom Kalmar stad

Området med nuvarande kvarteret Palmen är den enda del av hela Gamla industriområdet i Kalmar som ligger på mark som i äldre tid hörde till Kalmar stad. Resterande delar av Gamla industriområdet ligger på tidigare Perstorps kungsladugårds ägor, senare Skälby kungsgård. På 1600-talet fanns sparsamt med bebyggelse i området. Där kvarteret Palmen senare bildades stod ett par väderkvarnar och några stugor. Frånsett södra landsvägen var den enda egentliga vägen i området den idag helt försvunna Fredriksbergsgatan. Denna väg förband södra landsvägen med den väg som ledde mellan Gamla staden/Slottet och Skälby¹. Södra vägen syns redan på de allra äldsta kartorna över Kalmar.

Malmgården Manilla

Från slutet av 1700-talet blev det allt vanligare att stadens borgare lät bygga s.k. malmgårdar strax utanför stadskärnan. Malmgårdarna användes både till odling av frukt och grönsaker och som sommarbostäder. Manilla hör till ett av de tidigaste exemplen i Kalmar. Exakt när malmgården anlades har inte kunnat bekräftas. Den nuvarande mangårdsbyggnaden ska enligt uppgift ska ha uppförts i slutet av 1700-talet, men platsen har äldre anor än så. Redan på 1650 års karta syns ett hus och en trädgård här, inhägnad med staket, troligen gärdesgård. Senare kartor visar att mangårdsbyggnaden eller malmgårdsvillan låg symmetriskt placerad som en fondbyggnad i den

anläggning som var malmgården, med ekonomibyggnader som sidobyggnader. Runt Kalmar tillkom under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet flera malmgårdar: Rostad, Svaneberg, Lindsberg, Carlsberg och Fredriksberg.

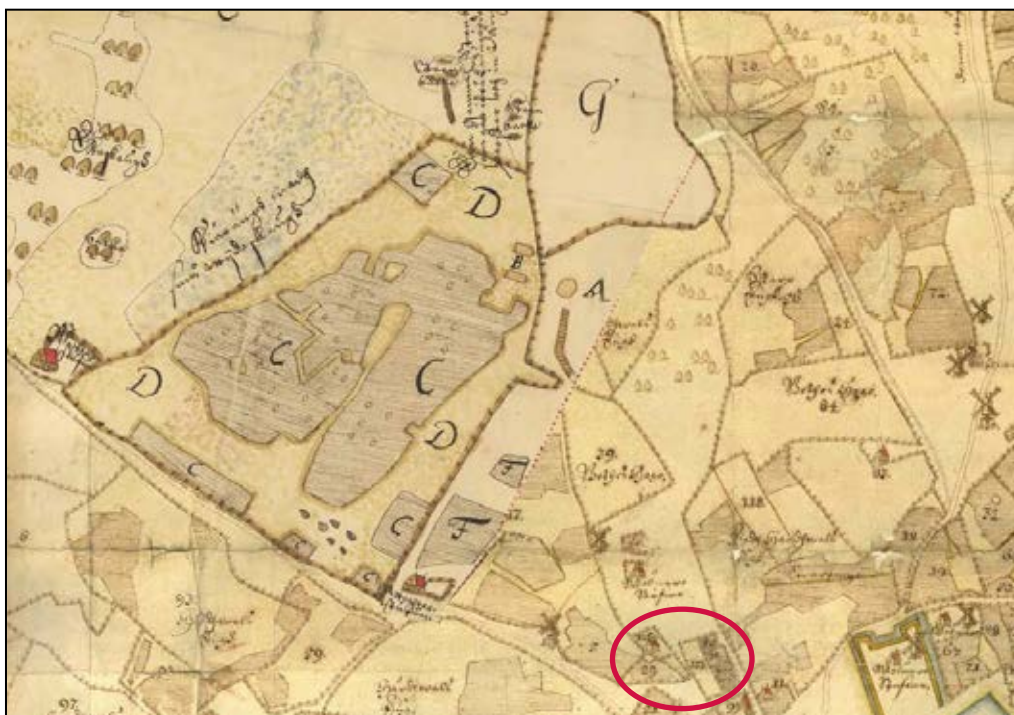
Namnet Manilla tycks ha etablerats omkring 1800-talets mitt. Beteckningen används på en karta från 1854, men inte på de kartor från 1831–33 som studerats.² Möjligen inspirerades man av egendomen Manilla på Djurgården

Under slutet av 1800-talet använde sig den dåvarande ägaren Åberg av grönskan på tomten då han anlade en festplats i den gamla malmgårdens trädgård, med tivoli, karusell, dansbana, skjutbana och kägelbana. Han ska även ha drivit *Nykterhetsvårdshuset Manilla*.

Industrialismens intåg

Sverige gick allt mer in i industrialismens era efter att det äldre skråsystemet övergivits och näringsfrihet införts i landet. Vissa lättnader för handel kom år 1846, men den egentliga näringsfriheten infördes år 1864. Detta kom i mycket hög grad att påverka det svenska näringslivet – och i förlängningen ge upphov till den bebyggelse som idag utgör en viktig del av områdets karaktär och historia. Tändsticksfabrikerna hörde till de tidiga fabrikerna³ - och Kalmar kom att utvecklas till en av landets främsta tändsticksstäder.

- 1 Senare kallad Oxhagsgatan. Av denna väg finns ännu idag vissa rester, bl.a. utgör cykelvägen i kvarteret Rapphönan (vid Jenny Nyströmskolan) en del av denna väg.
- 2 Namnet låter sig gärna bli föremål för ordvitsande, bland annat ramsan: "Hur man än bäddar och hur man än styr, så ligger Manilla på Sandås".
- 3 Den första tändsticksfabriken i Sverige anses ha startats i Stockholm år 1836. Redan i slutet av 1840-talet började man tillverka tändstickor i Kalmar län, som sedermera kom att bli rikets tändsticksfabrikstättaste län.

Utsnitt ur 1650 års karta över Kalmar stads ägor och 1666 års karta över Perstorp's ladugårds ägor, som här fogats samman. Utritade hussymboler visar "Wachtarestufwor", vaktstugor, strategisk utplacerade utmed infartsvägen mot Kalmar – idag Södra vägen, som ännu i huvudsak bevarat sin sträckning sedan 1600-talet. Kartor från lantmäteriet.

Denna illustration förtydligar intressanta platser från 1600-talskartorna ovan. Den streckade linjen är gränsen mellan Skälby kungsladugårds ägor och stadens ägor. Dessutom är de olika järnvägslinjer gick genom gamla industriområdet inlagda, liksom den idag försvunna Fredriksbergsgatan. Karta: Lotta Lamke, från rapporten Gamla industriområdet – Bebyggelseinventering, Kalmar stad, Kalmar läns museum, 2011.

Kartan från 1831 visar att den nuvarande villan, ursprungligen Manillas mangårdsbyggnad, fanns vid denna tid. I anslutning till villan fanns flera uthus. Odlingssytorna sträckte sig mot norr, medan ytan väster om villan var åkermark. Öster om mangårdstomt stod en väderkvarn. Den gata på snedden som kallats Fredriksbergsgatan syns också. Utmed Södra vägen finns småstugor och ytterligare två väderkvarnar.

En annan karta daterad 1831, med dagens byggnader (blå) och vägar (röda) markerade ovanpå.

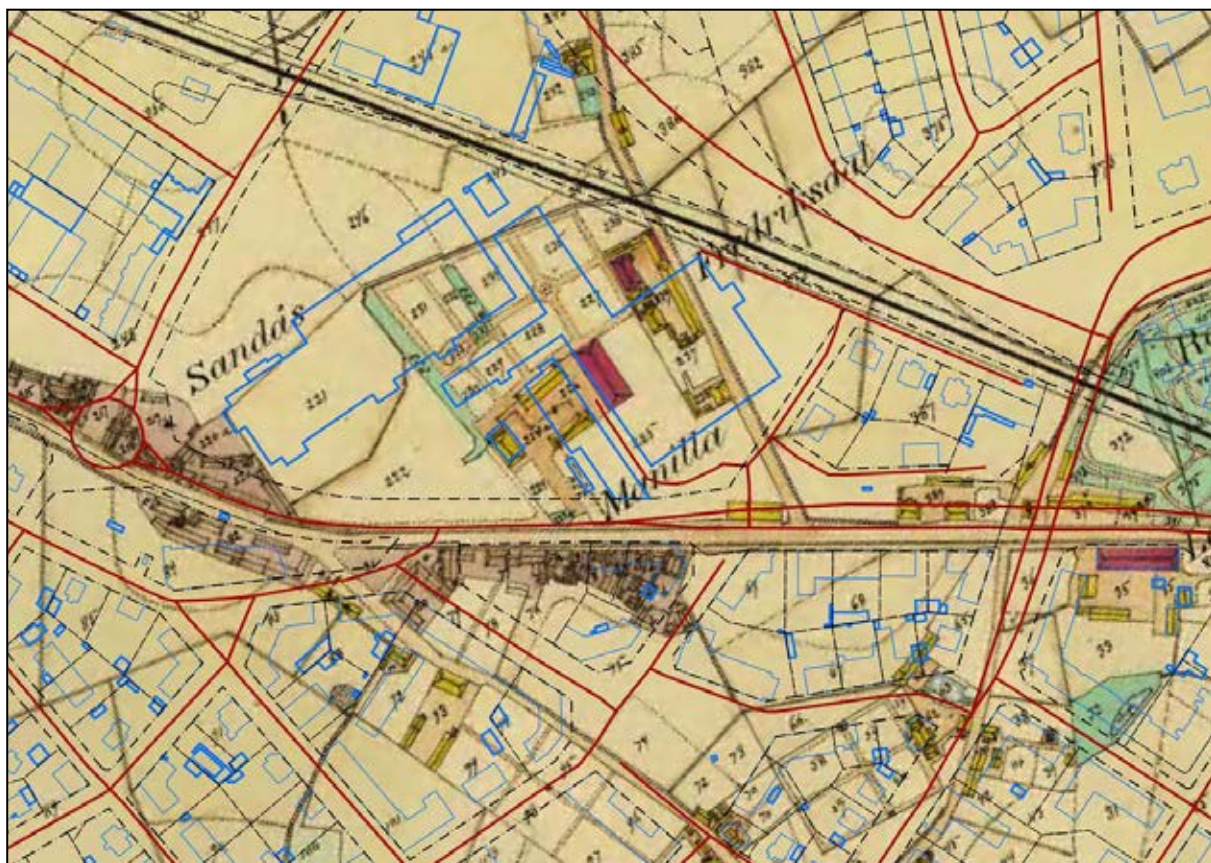
Flygbilden visar kvarteret Palmen, med den gula villan (mangårdsbyggnaden) till höger. Husen ligger på snedden i kvarteret, orienterade efter en väg som gick genom området östra del, den idag försvunna Fredriksbergsgatan.

Järnvägen

Då man år 1874 byggde *Kalmarbanan* (Kalmar Järnväg = KJ) som förband Kalmar med Emmaboda och Södra stambanan drogs rälsen så att den passerade fabriken vid Manilla. Just före sekelskiftet 1900 färdigställdes ytterligare två järnvägslinjer, de båda smalspåriga järnvägarna Bergabanan (Kalmar–Berga Järnväg = KBJ) som invigdes år 1897 och Torsåsbanan (Kalmar–Torsås Järnväg = KTJ) som öppnades år 1899. Vid Esplanaden vek smalspåret av mot norr från normalspårsbanan. I anslutning till förgreningen placerades smalspårens bangård med lokstallar, verkstäder och Kalmar Västra station. Redan i början av 1900-talet planerades även en station utmed normalspåret vid Sandås, men det kom att dröja till år 1927 innan Sandås hållplats var byggd. Mellan 1936 och 1946 var hållplatsen en bemannad persontrafikstation och namnet ändrades till Kalmar Södra station.

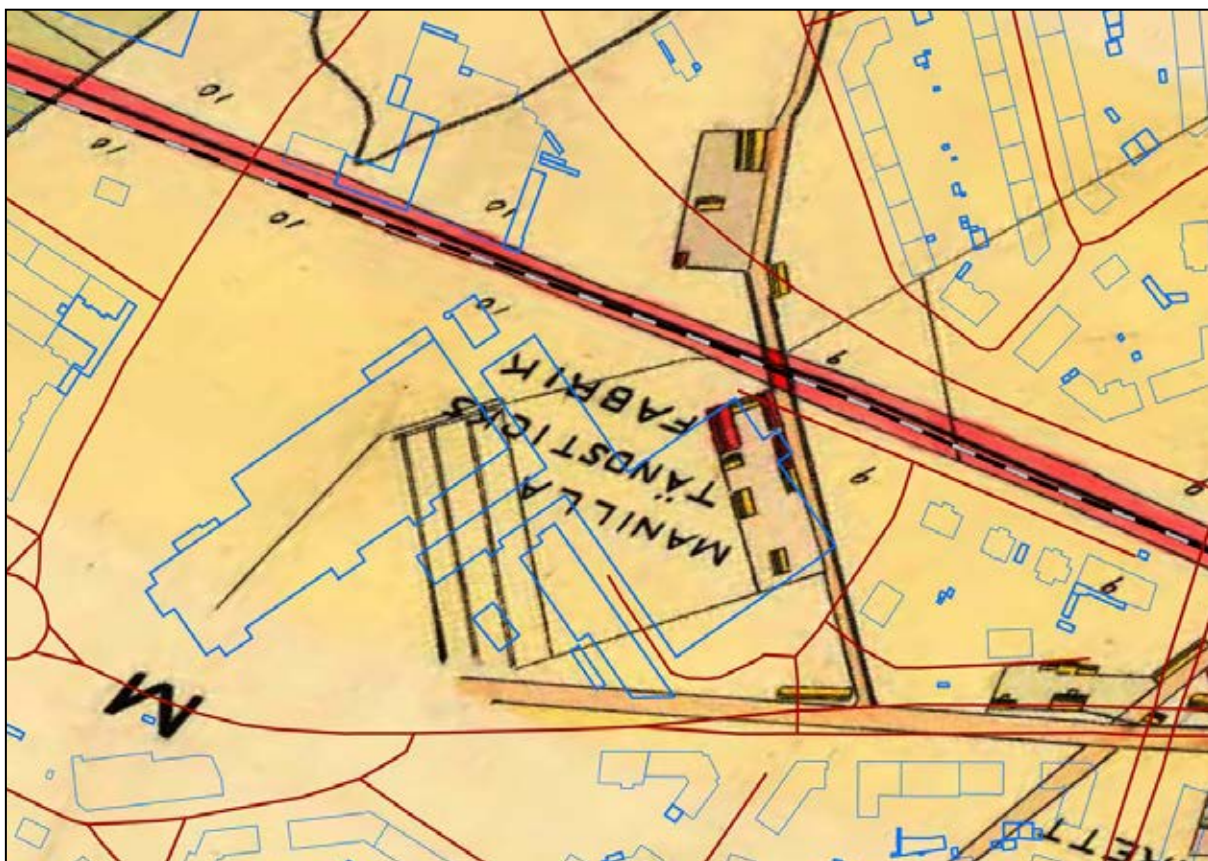
Utsnitt ur karta från 1854 visar tre malmgårdar: Lindsberg – senare Folkets park – Manilla och Rosta. Den nyetablerade tändsticksindustrin ska ha flyttat hit år 1853. Den första tändsticksfabriken kan ha varit inrymd i en av byggnaderna på malmgården.

På 1868 års karta syns malmgårdens bebyggelse, med flera ekonomibyggnader i fyrkant och bostadshuset i fonden. Dagens byggnader (blå) och vägar (röda) har ritats in på den gamla kartan (kartorna är något förskjutna i förhållande till varandra). Den stora röda byggnaden intill gårdsplanen har med hög sannolikhet målats röd för att markera att det var ett stenhus. Det intressanta är att delar av detta hus troligen finns kvar inbyggda i det modernare industrikomplexet. I östra delen av tomten syns den senare försvunna Fredriksbergsgatan, på snedden genom kvarteret. Denna väg har gett upphov till den struktur och orientering av husen som finns än idag. Kartan visar läget av "Fredriksdahls tändsticksfabrik" (även kallad Manilla).

Tändsticksfabriker på Manillatomten, 1853–1907

- 1853** Tändsticksfabrikernas historia i kvarteret och i Kalmar börjar med att F O Åberg lät flytta hit sin tändstickstillverkning från Vassmolösa. Det är inte helt bekräftat var fabriken var placerad. Troligen låg den vid den senare försvunna Fredriksbergsgatan. Fabriken döptes till *Manilla tändsticksfabrik* eller *Fredriksdahls tändsticksfabrik*. Åberg ingick kompanjonskap med lantbrukaren Erik Lorenz Kreuger.
- 1870** Hela Fredriksdahls tändsticksfabrik köptes av handelsfirman *P. E. Kreuger och Jennings*. Fabriken kallades då även för *Kreugerska*. Per Edward Kreuger tillsatte sin 19-årige son Ernst som fabrikschef. Verksamheten utvidgades till ett hundratal arbetare, troligen oräknat alla de hemarbetare som normalt fanns kopplade till fabriken och vilkas huvudsyssla var att klistra tändsticksaskar. Till "arbetarna" som var anställda direkt på fabriken eller som utförde sysslor hemifrån hörde ett stort antal barnarbetare.

Järnvägskartan från 1873 visar hur Kalmarbanan drogs så att den passerade "Manilla tändsticksfabrik" – samma som på 1868 års karta benämns "Fredriksdahls tändsticksfabrik". Fabriken låg intill Fredriksbergsgatan, senare försvunnen. Just denna karta redovisar inte malmgårdens bostadshus och andra byggnader som vid tiden fanns väster om tändsticksfabriken. Kartöverlägg med dagens byggnader (blå) och vägar (röda) ovanpå den gamla kartan. Den gamla kartan har ursprungligen ritats "upp och ner", men redovisas här med norr uppåt.

- 1887** Eftersom det fanns flera tändsticksfabriker som benämndes olika i olika sammanhang har det varit svår att klarlägga alla namn- och ägarbyten. Från 1887 finns det dock uppgifter om att tändsticksfabriken såldes till det då bildade bolaget *The Swedish Match Company* vilken redan omfattade fabrikerna Gustafsberg, Lindahl, Lowers samt fabriker i Växjö och Ystad.
- 1907** Fredriksdahls tändsticksfabrik som låg på Manillatomten, vid Fredriksbergsgatan, brann ned i en anlagd brand.

Tändsticksmaskiner och annan industriproduktion på Manillatomten 1863–1932

- 1863** F O Åberg byggde upp en kemisk-teknisk fabrik, Manilla Fabriksbolags Såp- och Oljefabrik, intill tändsticksfabriken. Vid ungefär samma tid uppfördes även en kontorsvilla på tomten.
- 1877** Åbergs såp- och oljefabrik köptes av det nystartade verkstadsbolaget Siefvert & Fornander. En fabriksbyggnad för tillverkning av tändsticksmaskiner ska ha uppförts eller byggts till genast efter köpet. Fabriken hade eget gjuteri och här tillverkades även järnstaket, trapp-räcken, jordbruksredskap, ångmaskiner, vattenturbiner och andra moderna gjutjärnsföremål. Till kraftkälla användes en ångmaskin. Norr om gjuteriet låg också en liten smedja, kallad Sibirien, för sig själv i en liten stuga av korrugerad plåt. Företaget satsade på hög kvalitet och fick ett världsomspännande gott rykte. Man var också representerad vid flera världsutställningar och erhöll priser och medaljer, tex vid Stockholmsutställningen 1897.
- De båda grundarna Sten Otto Siefvert, som kom från Södermanland, och Daniel Olivier Fornander från Kalmar hade troligen lärt känna varandra då de tjänstgjorde i Växjö vid F.C Hansens gjuteri och mekaniska verkstad. Fornander var konstruktör, som arbetat vid Fredriksströms bruk utanför Trekanten samt i flottan. Siefvert var civilingenjör. Vid Fredriksströms bruk hade Fornander bland annat ansvarat för utvecklingen av tändsticksmaskiner. Denna kunskap tog han med sig till det nya bolaget.
- 1899** Siefvert & Fornanders verkstad drabbades av en brand. Efteråt fanns av verkstadsbyggnaden bara ett par yttermurar kvar, vilka kunde användas när en ny byggnad i två våningar uppfördes på samma plats.
- 1910** Daniel Olivier Fornander dog.
- 1911** AB Förenade Svenska Tändsticksfabriker, med familjen Kreuger som ägare, köpte upp företaget Siefvert & Fornanders Eftr., vars lokaler låg på "Manillatomten". Från denna tid renodlades produktionen mot tändsticksmaskiner.
- 1914** Maskinverkstaden byggdes ut. Samma år uppges AB Förenade Svenska Tändsticksfabriker ha inrättade ett tryckeri i en byggnad på tomten.
- 1918** Den första s.k. komplettmaskin för tändstickstillverkning började säljas. Under namnet Kalmarmaskinen exporteras den till många länder i världen.
- Ca 1920** Snickarverkstad och magasinsbyggnad uppfördes.
- 1930** Maskinverkstäderna byggdes ut.
- 1930-talet** Etiketryckeriet lades ner. Kalmar Konservfabrik flyttade in i lokalerna.
- 1932** Nedgång i företaget p.g.a. Kreugerkraschen. Man började tillverka andra specialmaskiner till exempel för tapetindustrin och tobaksindustrin.

Siefvert & Fornanders Mekaniska verkstad och Fredriksdals Tändsticksfabrik år 1905. Verkstadsbyggnaden på bilden antas vara uppförd under 1860-talet och finns bevarad som en mindre del i det stora verkstadskomplexet av rött tegel. Ev. var det denna byggnad som skadades vid en brand 1899. Höger om verkstaden syns den senare nedbrunna Fredriksdahls tändsticksfabrik och längst till höger, Siefvert & Fornanders gamla kontorsbyggnad/disponentvilla. Villan hade av gamla kartor att döma uppförts under 1860-talet.

Kruegers tändsticksimperium – med utgångspunkt i Kalmar

Åren 1906–1907 anlade bröderna Ernst och Fredrik Kreuger, under firma E & F Kreuger, en stor och toppmodern tändsticksfabrik, *Kalmar tändsticksfabrik*, i norra delen av det som idag kallas Gamla industriområdet. Bröderna ägde då även den gamla Fredriksdahlsfabriken på Manilla samt Mönsterås tändsticksfabrik.

Som fabrikschef tillsatte Ernst Kreuger sin 25-årige son Torsten. Från 1912 övertog brodern Ivar rollen som ledare för familjens tändsticksindustrier, ett engagemang som genast utvecklade sig till en total omstrukturering av hela industrigrenen.

Genom bolagsbildningar, uppköp och nedläggningar kom Ivar Kreuger att kontrollera hela den skandinaviska tändsticksindustrin. Hans namn skrevs sedermera in i historien som en av de enskilda finansmän som haft störst inverkan på Sveriges ekonomi.

Viktiga led i skapandet av Ivar Kreugers företagsimperium var bildandet år 1913 av *AB Förenade Svenska Tändsticksfabriker*, även kallad Kalmargruppen, som bestod av flera mindre tändsticksfabriker. År 1917 genomfördes en fusion med den konkurrerande Jönköpingsgruppen till *Svenska Tändsticks Aktiebolaget (STAB)*, vilket senare bytte namn till *Swedish Match*.

Dessa bolag köpte upp och lade ned många mindre tändsticksfabriker och från mitten av 1920-talet fanns bara ett tiotal tändsticksfabriker kvar i Sverige, varav tre i Kalmar län: Väster-vik, Mönsterås och Kalmar.

Sifvert & Fornanders personal år 1896. Villan i bakgrunden revs på 1940-talet. Bild: Kalmar läns museum.

Sifvert & Fornanders personal år 1932. Foto Walter Blomberg. Bild: Kalmar läns museum.

Tidningsklipp som visar hur den ursprungliga verkstadshallen 1914 byggts till med ett lika långt skepp intill den östra långsidan. Fotografi från söder. I nästa utbyggnadsetapp omkring 1930 förlängdes båda skeppen mot sydost, åt höger i bild.

Fotografi mot söder från i en nyuppförd del av Sifvert & Fornanders verkstadshallar 1947. Hallarna byggdes ut i många etapper. Den äldsta delen i nordväst antas vara bevarad från omkring 1860. Sista utbyggnaden gjordes efter byggnadslov 1950. (Kalmar kommuns bildarkiv, GA198).

Foto från år 1934. Maskinhallen efter nyligen genomförd förlängning mot sydväst. De två gavlarna finns kvar än idag, men huset har etappvis byggts på med ytterligare fyra gavlar eller "skepp", i samma stil. Det två våningar höga tegelhuset till vänster i bild finns också kvar. Kontorsvillan till höger revs då industribyggnaden breddades med två skepp mot öster 1947 (byggnadslov 1945). Runt tomten fanns ett enkelt träplank. Foto: Kalmar kommun.

Samma vy idag. Huset som skymtar till vänster i bild byggdes omkring 1920. De två vänstra gavelställda verkstadslängorna tillkom vid en utbyggnad omkring 1930.

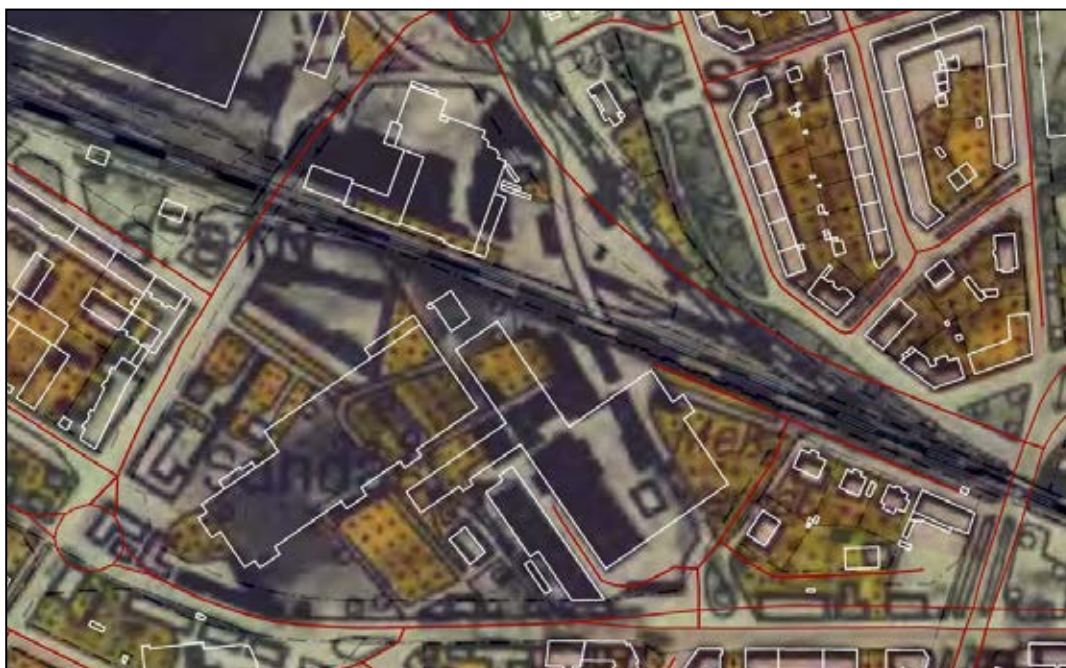
De tre stjärnorna som symboliserar ett tändsticksmärke levde kvar länge i kvarteret (Bild från år 2011).

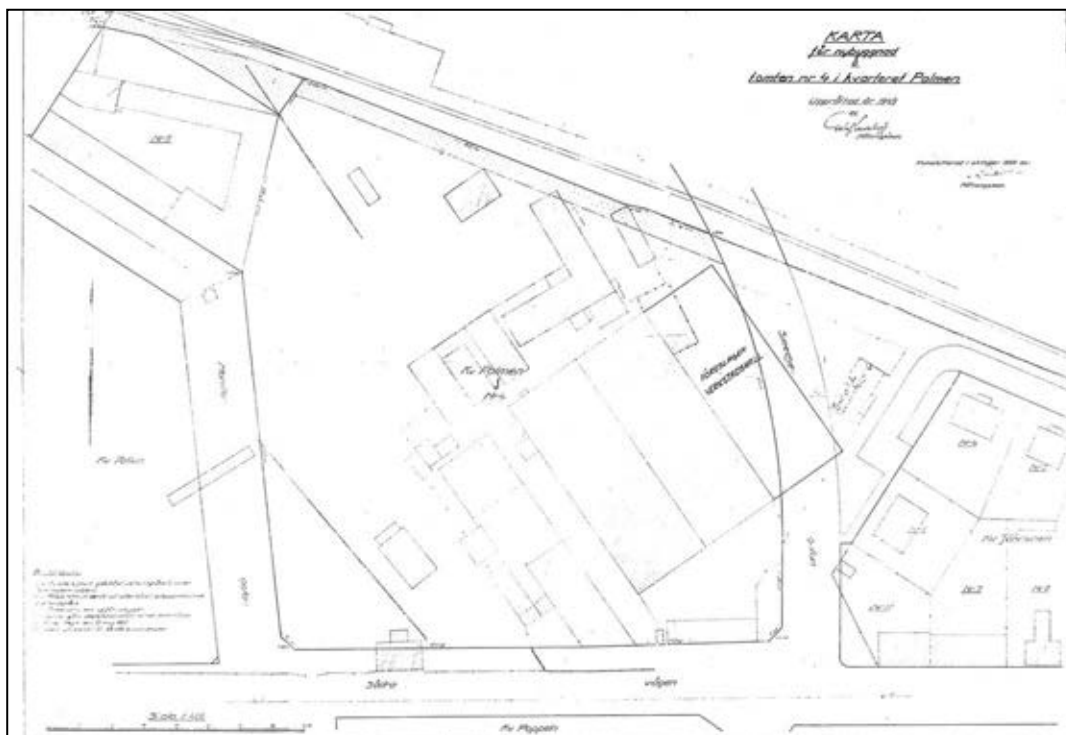
Utsnitt ur 1906 års stadsplan visar både den faktiska situationen vid tiden, men också den planerade utbyggnaden av staden. Sandviksgatan som ritats genom kvarteret Palmen blev t.ex. aldrig byggd. Fredriksbergsgatan mot norr har ritats in som tunna streck. Man resignerade delvis avseende omläggningen av Södra vägen. Den nya vägsträckningen hade visserligen genomförts, men den gamla vägen fick också bli kvar. Fabriksbyggnaderna från de nybyggda Nya Fredriksdahls tändsticksfabrik syns precis norr om järnvägen.

Den modernare industriepoken, från 1934

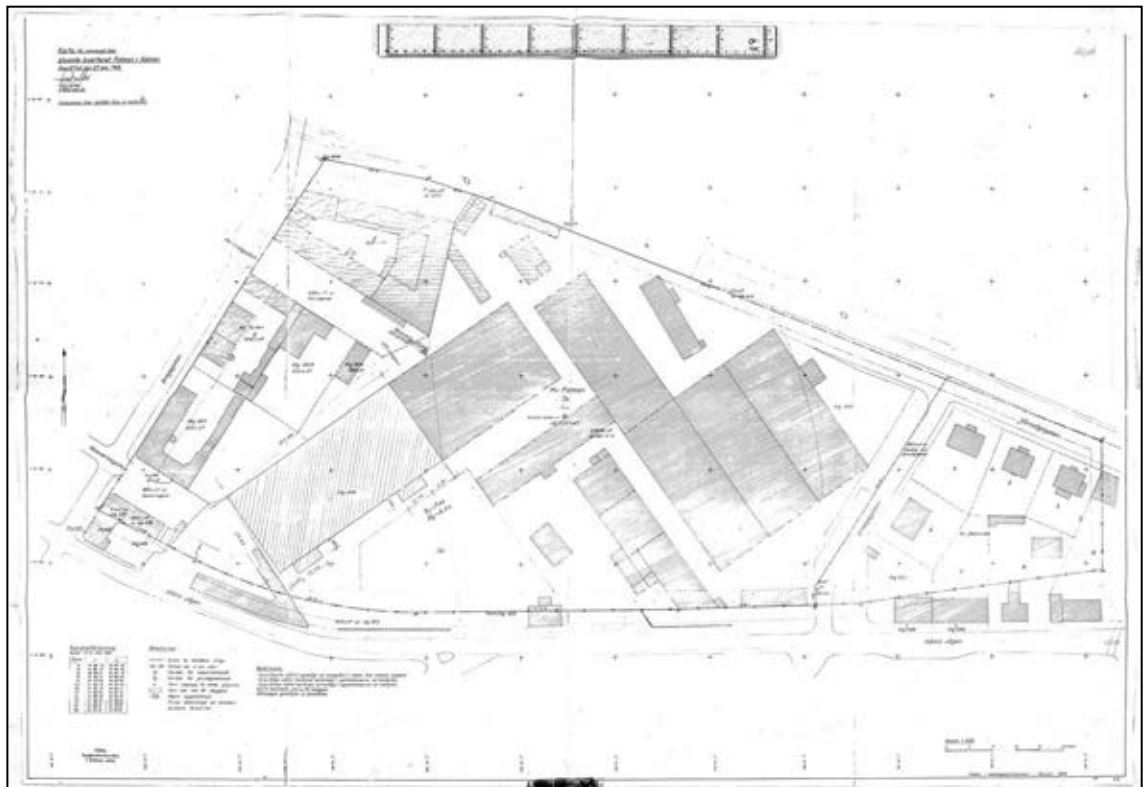
1934	Namnet Arenco AB antogs.
1947 och ca 1950	Siefvert & Fornanders verkstäder byggdes ut i två etapper.
1952	Panncentralen ritades av arkitekten Gösta Gerdsjö och uppfördes i rött tegel.
1955	Företaget slogs ihop med maskintillverkaren Gerhard Ahrens Mekaniska Verkstad, som tillverkade förpacknings- och cigarrmaskiner. All verksamhet förlades till Kalmar – under namnet <i>Swedish Match Arenco AB</i> .
1957	Ett helt nytt, för sin tid modernt, kontorshus uppfördes i gult tegel. Arkitekt Gösta Gerdsjö, 1955. Konstruktör ingenjör Sture Larsson.
1958	En liten vaktkur med grindar uppfördes vid magasinsbyggnadens sydöstra hörn.
Cirka 1961	Nybyggnation av en stor modern verkstadshall gjordes. Arkitekt Gösta Gerdsjö.
1965	En stor ny verkstads- och kontorsbyggnad uppfördes. Arkitekt Gösta Gerdsjö.
1969	Verkstadshallen från 1960 byggdes till mot väster.
1970	Flera kvarter med äldre flerbostadshus utmed Bragegatan i områdets norra del revs för att ge plats åt parkering.
1975, 1977	Ytterligare tillbyggnader av verkstadshallen från 1960. Arkitekt Gösta Gerdsjö.
1979	En del av företaget Arenco AB bröts ut och bildade bolaget som kom att heta <i>Norden pac International AB</i> . Företaget tillverkade förpackningsmaskiner för tuber som t ex tandkrämstuber. Koncernen hade över 500 anställda på 1990-talet.
1980	Företagets tillverkning av tubfyllningsmaskiner knoppades av till bolaget <i>Norden</i> .
Fram till 2006	Arenco var dotterbolag till <i>Swedish Match</i> , varvid många olika typer av maskiner för användning inom olika industribranscher utvecklades. Tubfyllningsmaskiner var en av succéerna, vars efterföljare fortfarande tillverkas av <i>Norden Machinery AB</i> som knoppades av från Arenco år 1979
Slutet av 1990-talet	Produktionen i Kalmar minskade och man övergick till utvecklings- och reparationsverksamhet.
2009	Endast Arencos kontorsfunktioner behölls i Kalmar.

Kartöverlägg med dagens byggnader (vita) och vägar (röda) ovanpå kartan från början av 1940-talet. Flera industribyggnader och kontorsvillan finns kvar utmed den gamla Fredriksbergsgatan, vars vägsträckning anas. Den gamla malmgårdsträdgården fanns kvar norr om malmgårdsvillan. Väster om samma villa fanns en fruktträdgård, större än idag. I kvarteret fanns dessutom flera villor och friliggande hus samt hyreshus. Kartan illustrerar även kvarterets närhet till järnvägsstationerna Västra och Södra (ordet STN).

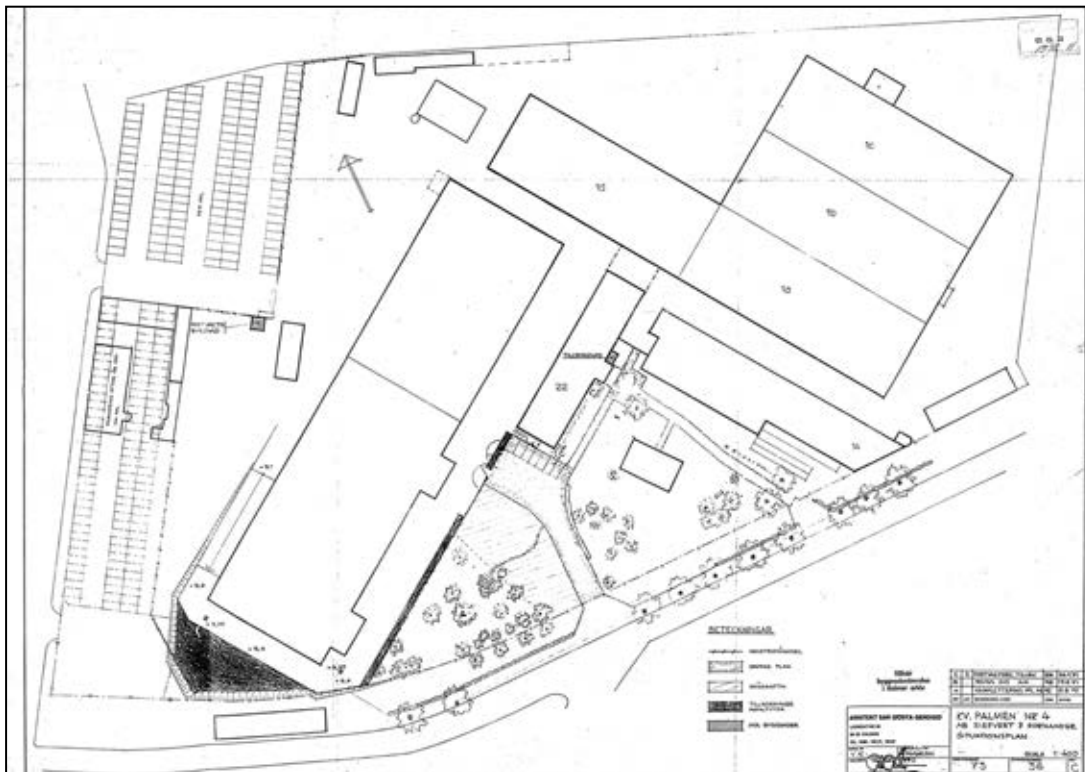
Ritningen illustrerar hur områdets stora verkstadshall byggdes ut i en sista etapp åt nordost så sent som år 1950. Därigenom försvann den gamla Fredriksbergsgatan definitivt. (Bygglövsarkivet Kalmar kommun.)

Skiss över området från år 1969. Bilden visar de bostadshus som ännu fanns i kvarterets västra del, men som revs kring år 1970. Samtidigt revs den fristående byggnad som låg intill Södra vägen rakt söder om Manillas gamla mangårdsbyggnaden. (Bygglövsarkivet Kalmar kommun.)

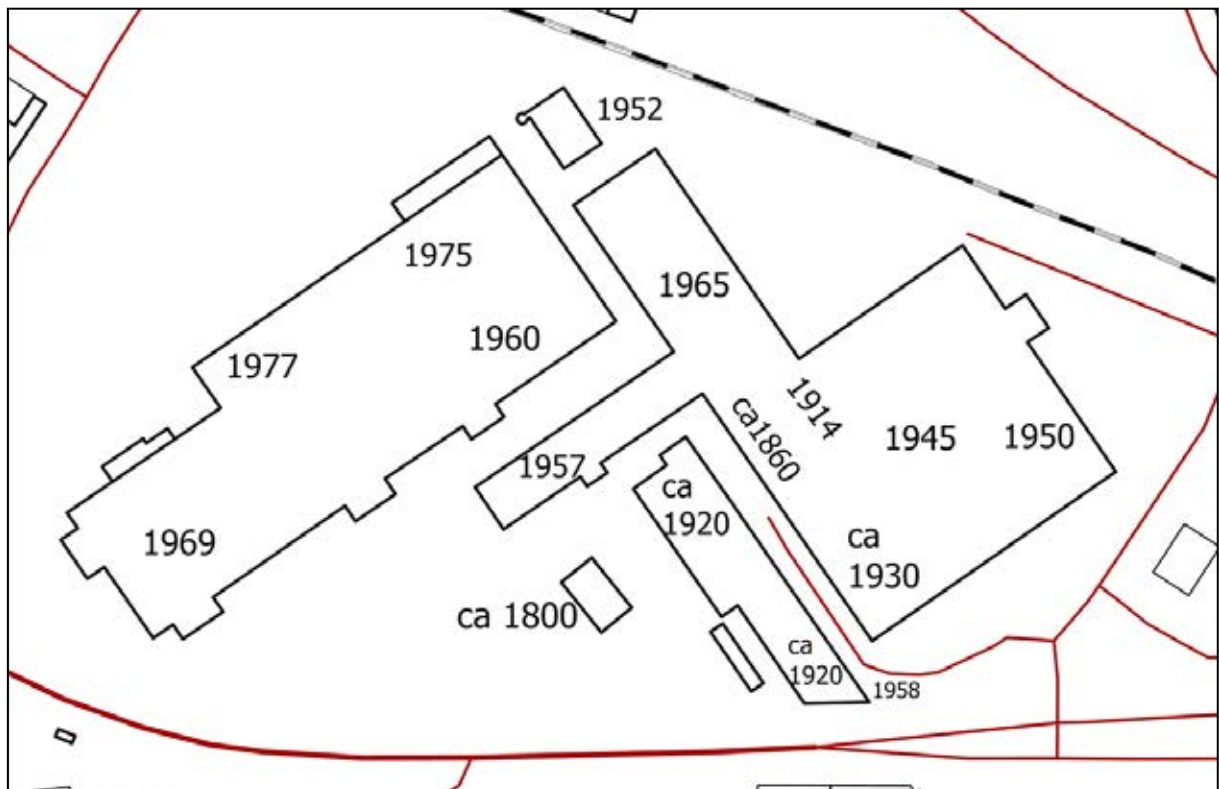
Bilden visar hus som fanns i kvarteret fram till år 1970, se kartskiss ovan. Fasader mot Bragegatan till vänster i bild.

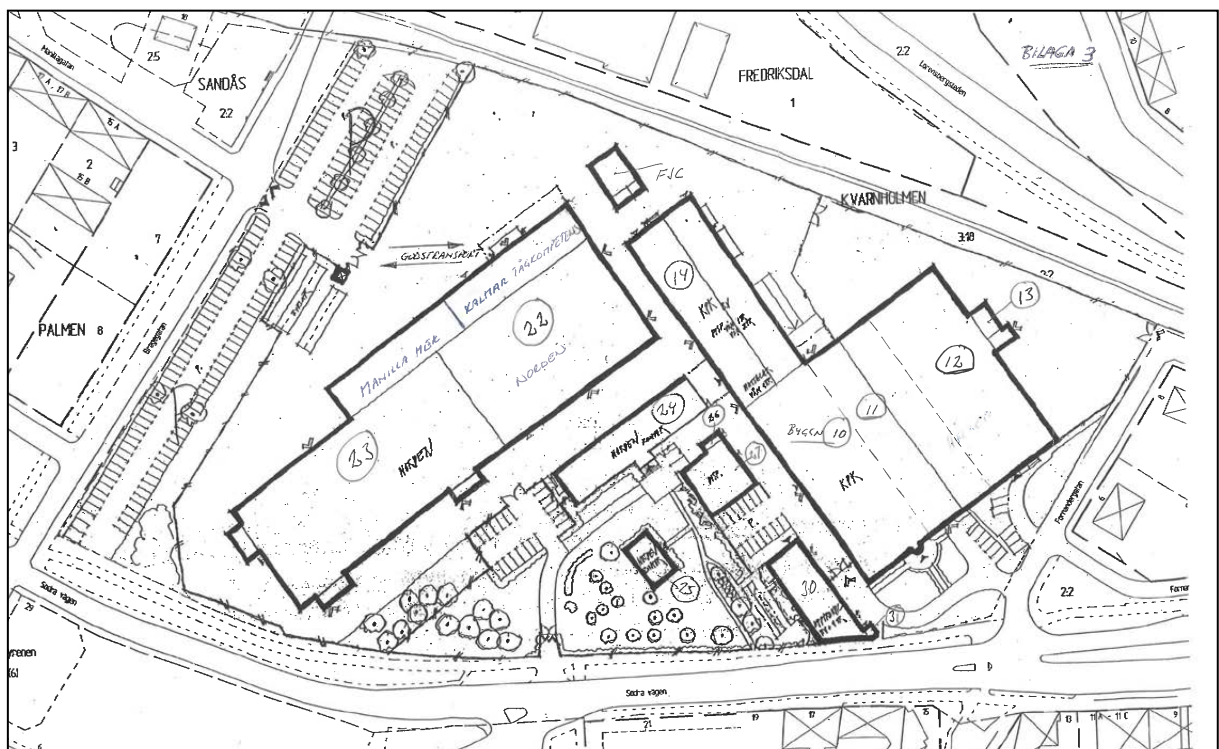
År 1971 hade man rivit alla bostadshus i kvarteret, utom den gamla Manillavillan. Bostadskvarteren i områdets ersattes med parkeringsplatser. Av ritningen framgår att man samtidigt tillvaratog och utvecklade de gröna ytor som fanns mellan husen i den centrala delen av området. Ritning upprättad på arkitekt Gösta Gerdsjö's kontor. (Bygglovsarkivet Kalmar kommun.)

Denna nya infartsväg mot kontorsbyggnaden från Södra vägen tillkom i början av 1970-talet. Infarten kunde anläggas efter att ett fristående äldre bostadshus vid Södra vägens norra sida rivits. Frukträdgården till höger i bild är troligen cirka 100 år gammal. Samma yta användes tidigare som odlingsjord, åker (Bild från år 2011).

Situationsplan med datering av alla befintliga byggnader. Om man även tar hänsyn till förhöjningen av kontorsbyggnadens trapphus under 1900-talets slut är ålderskillnaden mellan den äldsta och yngsta byggnads-etappen tvåhundra år.

Fastighetsägarens aktuella numrering av områdets byggnader.

Kvarterets byggnader

Malmgårdsvillans fasad mot sydväst (Bild från år 2011).

Bostadshuset, Malmgårdsvillan, hus 25, med trädgård

Det är inte helt klarlagt vilken ålder bostadshuset, här också kallad mangårdsbyggnaden eller malmgårdsvillan, har. Vissa uppgifter talar för 1700-talets slut, medan andra tyder på 1800-talets början. Kartmaterialet ger tyvärr inte någon bra vägledning före 1831, då placering och planform tydligt visar att villan hunnit uppföras.

Huset har karaktär av en liten herrgårdsbyggnad, med resligt, brutet och valmat tak. De stora frontespiserna, vilka har hög ålder, markerar mittpartierna åt två håll och ger fler fönster till salen på andra våningen. De båda höga skorstenarna bidrar till takets karaktär och husets siluett.

Huset, som är byggt av liggtimmer, har sedan uppförandet genomgått ett antal förändringar av olika omfattning. Spår av kalkbruk på takstolarna tyder på att taket ursprungligen kan ha varit belagt med tegel på öppen läkt. Färgsättningen har ändrats till dagens kraftigare gula kulör. Fönstren är ungefär från 1920-talet. Skorstenarna har klätts in med plåt.

Äldre kartmaterial är inte detaljerat nog för att säkert kunna följa den omkringliggande trädgårdens utveckling genom tiderna, vilket handlar om över tvåhundra år. Klart är dock att den ursprungliga malmgårdens trädgård låg norr om mangårdsbyggnaden, se karta från 1868. Strukturer och växter från denna trädgård är troligen

På mangårdsbyggnadens sydvästra sida finns idag en fruktträdgård med ett antal fruktträd. Troligen planterades dessa någon gång under 1900-talets första hälft. Kartor från 1700- och 1800-talet visar att ytan användes som trädgårdsland eller åker. Fruktträdgården har i sig kulturhistoriska värden (Bild från år 2011).

Runt den gamla mangårdsbyggnaden finns olika växter som troligen planterades i samband med att företaget upplevde en storhetstid under 1950- och 60-talen, förutom de fruktträd som är cirka 80-100 år gamla. Fasad mot nordost (Bild från år 2009).

Villan kring år 1900. Frontespisen fanns redan då. Taket var belagt med papp i listtäckning. Redan vid denna tid fanns det stora träd på tomten.

Villan år 1974, innan fasaderna tilläggsisolerades och fick ny revetering. Fasader mot söder. (Foto: Kerstin Pettersson, Kalmar läns museum, bildnr: E6877).

Bilder från år 2011.

helt borta. Den öppna ytan väster om mangårdsbyggnaden användes som grönsaksland eller åker under den första fasen av kvarterets historia. De fruktträdgård som finns här idag har sannolikt sitt ursprung i 1900-talets början eller första hälft. De större träden vid villans östra sida, i anslutning till dess huvudentré har av fotografiet från omkring 1900 en längre tradition. Även om tomten kring bostadshuset inte överensstämmer med den ursprungliga malmgårdens odling så utgör den en grönskande oas i kvarteret. Denna trädgård, med tillhörande fruktträd, har funnits i över 100 år.

Kulturhistoriska värden

Bostadshuset med sin trädgårdstomt har ett betydande samhällshistoriskt värde för Kalmar, som representant för malmgårdsbebyggelsen omkring

sekelskiftet 1800. Huset och trädgården representerar den sista resten av Manillas ursprungliga funktion som malmgård. Bostadshuset, den gamla mangårdsbyggnaden, tillför historiskt djup som bidrar till förståelse av områdets ursprung. Även om bostadshusets ålder inte är fastställd exakt så är det den äldsta bevarade byggnaden inom hela det gamla industriområdet i Kalmar. Bostadshusets ålder, historiska betydelse i Kalmar och dess relativt välbevarade arkitektur gör att det tillmäts ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

Tomten omkring bostadshuset är den äldsta och största grönytan av historiskt intresse inom hela det gamla industriområdet. Trädgården har miljöskapande värden ur kulturhistorisk synpunkt. Äldre bevarade element i form av fruktträd och strukturer är också av kulturhistoriskt intresse.

Villan idag. Huvudfasad mot nordost.

Antikvariska rekommendationer

Bostadshuset har så höga kulturhistoriska värden att det bör betraktas som särskilt värdefull byggnad enligt Plan- och bygglagen. Byggnaden bör i detaljplan föras med bestämmelser avseende varsamhet (k), skydd mot förvanskning (q) och skydd mot rivning (r).

Bestämmelserna mot förvanskning bör skydda byggnadens ursprungliga stomme och kvarvarande gamla byggnadsdelar som sockel, ytterdörr och fönster.

Varsamhetsbestämmelserna bör förutom befintliga proportioner, yttermått och takform omfatta placering av skorstenar, takmaterial av lertegel, fasadmaterial av puts, med befintliga indelningar och omfattningar, samt trappa av natursten.

För trädgården bör dess utbredning och indelning skyddas från förvanskning, medan val av träd och andra växande delar som kan behöva bytas ut regleras genom varsamhetsbestämmelser.

Renovering och underhåll bör utföras enligt etablerade byggnadsvårdsprinciper. En diskussion om eventuellt återställande kan gärna föras med antikvarisk expert.

Ett kulturhistoriskt och varsamt sätt att använda huset i framtiden vore att använda villan på något publikt eller halvoffentligt sätt som passar i det nya bostadsområdet, t.ex. som kontorshotell, ateljéer eller dagis. Villan med tillhörande grönytor kan tillföra många kvaliteter i området.

Fasader mot Södra vägen. De sex gavlarna har tillkommit två och två i tre etapper. De båda gavlarna längst åt väster, till vänster i bild, uppfördes omkring 1930. De följande utbyggnaderna gjordes efter byggnadslov 1945 och 1950.

Arengo-byggnaden, hus 10–13

Byggnaden representerar en typ som blev vanlig efter sekelskiftet 1900. Fabriker byggdes i ett enda plan för att minska brandfaran och samtidigt ge ett mer rationellt processflöde. Den är också ett exempel på det tidiga 1900-talets hallbyggnader, som utformades för att ge goda dagsljusförutsättningar och bättre luft till arbetsmiljöer där hetta, damm, rök och ånga utgjorde problem.

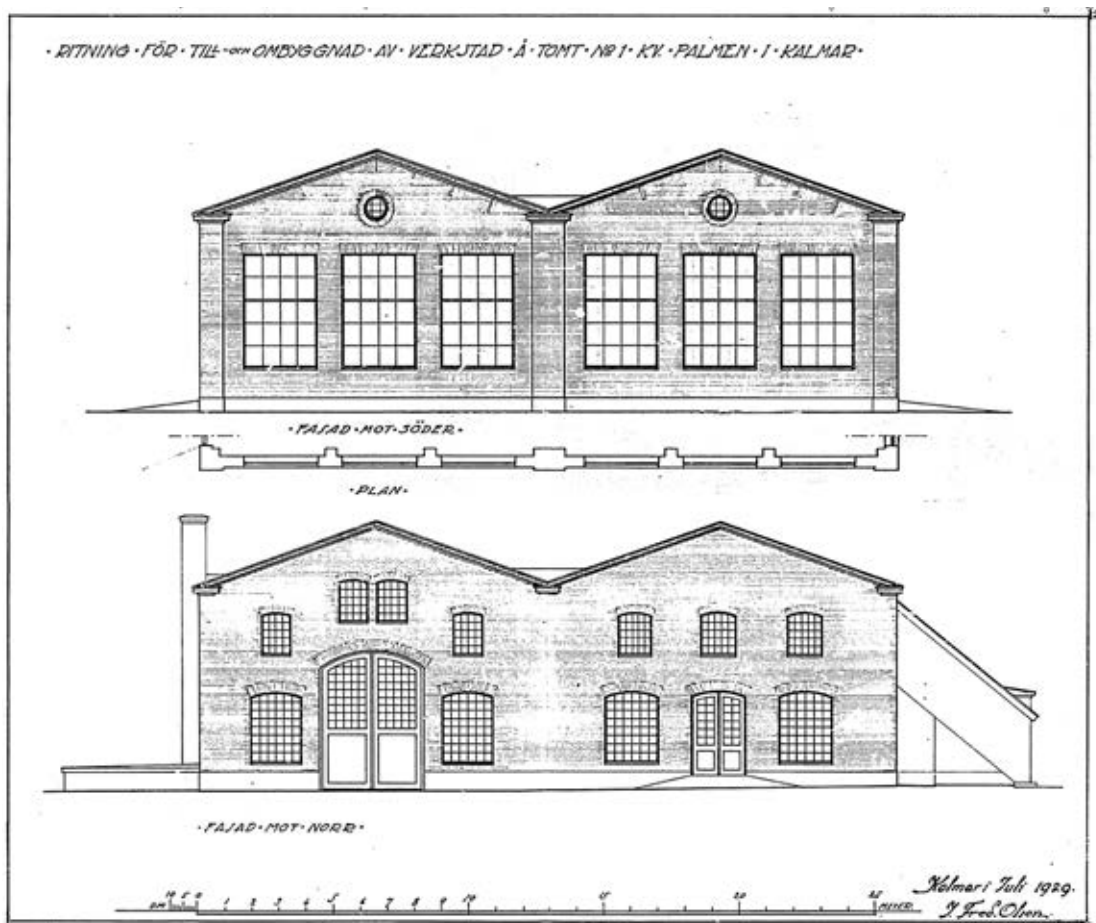
Den stora hallbyggnadens mest karaktäristiska drag är dess uppbyggnad av sex långsmala ”skepp”. Taken var ursprungligen försedda med långsgående lanterniner. Höga smårutiga fönster och röda tegelväggar bidrar till industrikaraktären.

Det som idag upplevs som en stor enhetligt utformad kvadratisk huskropp har i själva verket tillkommit i fem olika byggnadsetapper. Den äldsta delen längst åt nordväst kan med stöd av gamla kartor dateras till 1800-talets mitt. Byggnaden skadades vid en brand år 1899, men delar av de gamla väggarna finns kvar. Hur fasaden mot söder såg ut i början av 1900-talet framgår av fotografiet på sidan 19. År 1914 gjordes en tillbyggnad med ett lika långt skepp intill den östra långsidan. I nästa utbyggnadsetapp omkring 1930 förlängdes båda skeppen mot Södra vägen i syd-

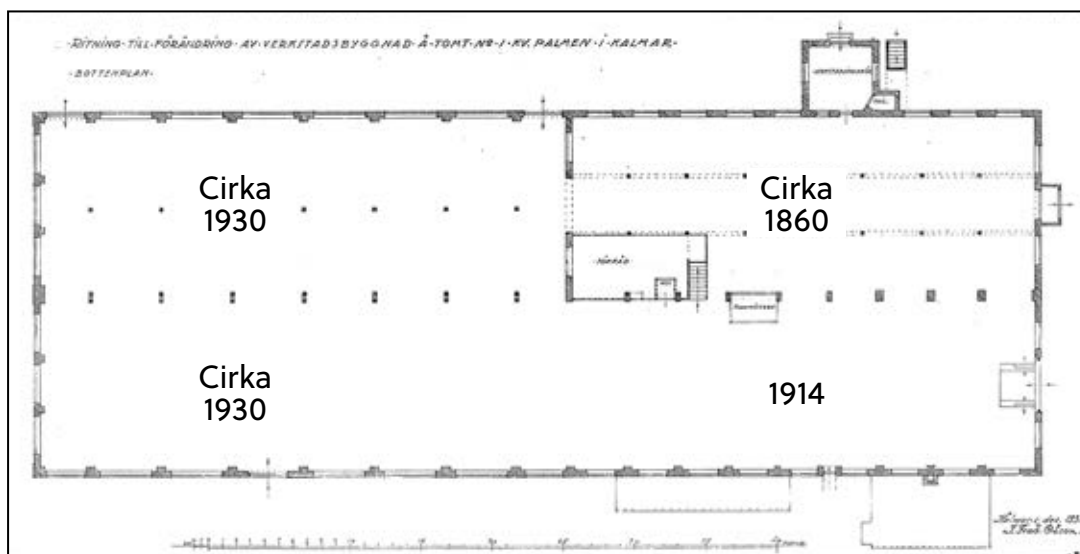
ost. Utförandet syns på sidan 21. I det skedet fick byggnaden sin fulla längd i nord-sydlig riktning. Därefter breddades den i två etapper mot öster. Byggnadslovsritningarna för dessa båda tillbyggnader är daterade 1945 och 1950. I samband med utbyggnaden efter byggnadslov 1945 måste den villa som låg nära verkstadshallens östra långsida ha rivits. Sista utbyggnadsteppen omkring 1950 medförde att den gamla Fredriksbergsgatan definitivt försvann.

Vid utbyggnaderna har man exteriört hela tiden anpassat material och utformning efter tidigare etapper. Att den stora byggnadsvolymen tillkommit i många steg kan bara anas vid noggrann jämförelse av fasaderna tegelytor. Skillnaden är tydligare i interiören, där de bärande konstruktionerna utförts i de material och tekniker som varit moderna vid den tid då de olika byggnadsdelarna tillkommit. I de senast byggda etapperna från 1940- och 50-talet är takets bärande balkar av armerad betong, medan motsvarande delar på 1930-talet utfördes som en nitad stålkonstruktion.

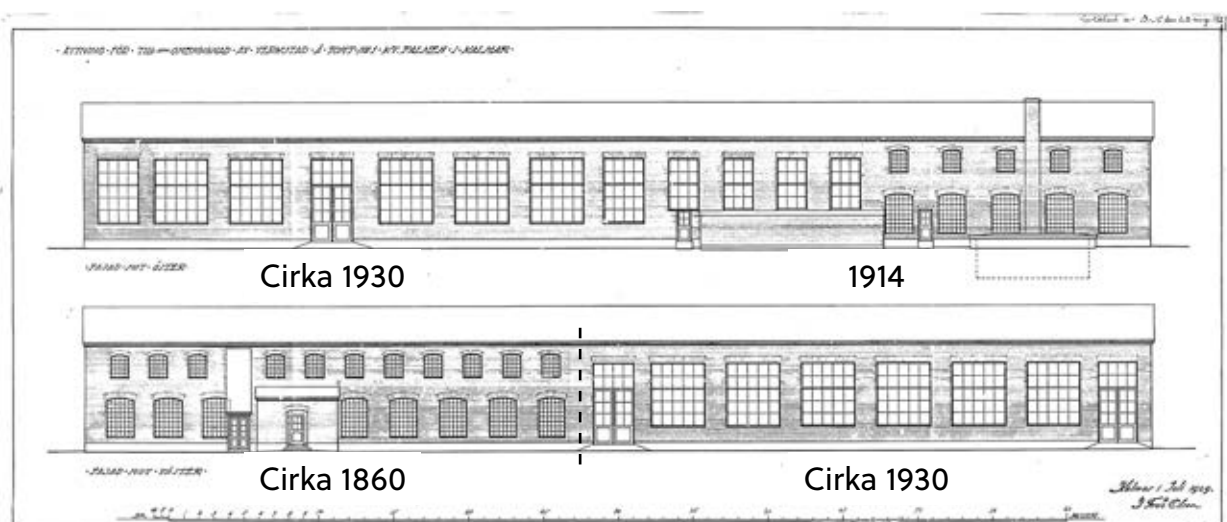
Byte av fönsterpartier har skett i slutet av 1900-talet, med de gamla som förebild. Vid samma tid har man också byggt en glasad entré intill kontorsdelen i söder.

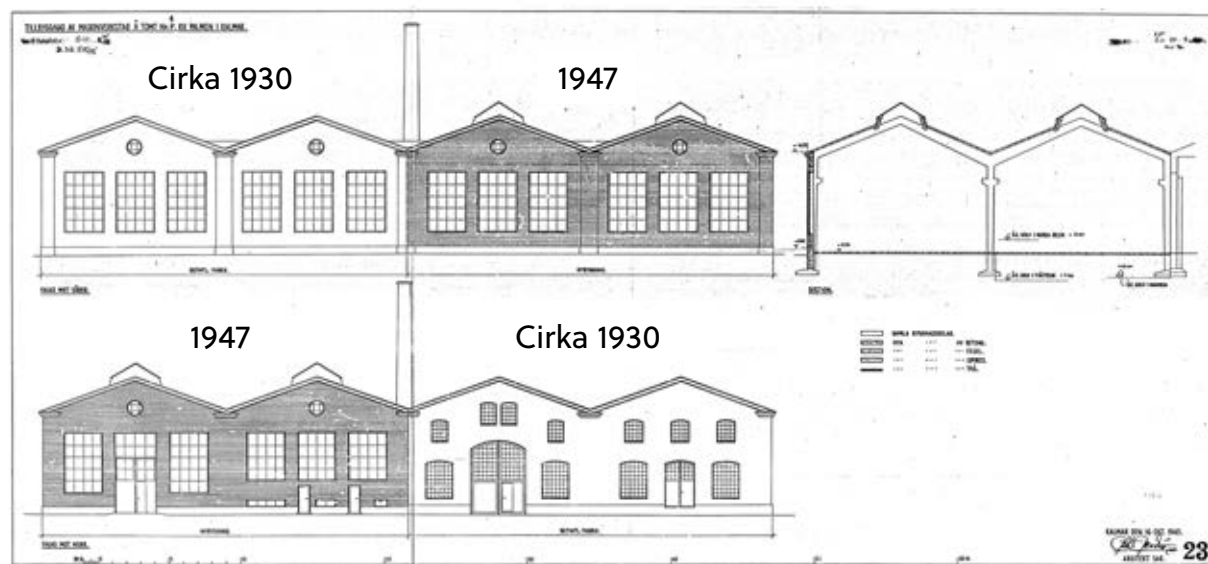
Ritning från 1929 som visar de två skeppen längst åt väster i det senare tillbyggda industrikomplexet. Norrfasadens gavlar antas vara bevarade från tidigare byggnadsetapper, den vänstra från 1914 och den högra från omkring 1860. Ev. hade delen från 1860 blivit ombyggd efter brand 1899.

Ritning av arkitekt J Fred Olsson från 1930, ritad inför tillbyggnad mot söder. Den äldsta delen av huset, från cirka 1860, syns tydligt.

Fasadritning från 1929. Ritningen upprättades troligen inför tillbyggnad av de båda befintliga tegellängorna.

År 1945 fick man byggnadslov för tillbyggnad av verkstadshallarna med två nya skepp. Man valde att bygga i samma stil och material som tidigare. Det är idag svårt att se skillnad på den äldre och yngre delen i fasaden mot söder. Ritning upprättad av arkitekt Gösta Gerdsjö. (Bygglövsarkivet Kalmar kommun.)

Kulturhistoriska värden

Som välbevarad representant för områdets äldre verkstadsbyggnader har den stora maskinhallen ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

De volymer som tillkommit fram till och med 1930-talet bedöms som mest värdefulla. Samtidigt utgör den delvis senare tillkomna men enhetligt utformade fasaden mot Södra vägen ett mycket viktigt inslag i miljön.

Antikvariska rekommendationer

De ovan nämnda äldre byggnadsvolymer, tillsammans med hela fasaden mot sydost, bör betraktas som särskilt värdefulla enligt Plan- och bygglagen. Övriga delar bedöms som värdefulla. Byggnaden bör i detaljplan förses med bestämmelser avseende varsamhet (k), skydd mot förvanskning (q) och skydd mot rivning (r).

Skyddet mot rivning bör omfatta de byggnads-volymer som tillkommit fram till och med 1930-talet, samt senare uppförda delar av den sydöstra fasaden.

Varsamhetsbestämmelserna bör förutom befintliga proportioner, yttermått och takform omfatta placering av skorstenar, takmaterial av lertegel, fasadmaterial av puts, med befintliga indelningar och omfattningar, samt trappa av natursten.

Varsamhetsbestämmelserna bör förutom befintliga proportioner och takform omfatta takmaterial

av svart papp, fönsteröppningarnas storlek och fönstrens utformning med indelning i smårutor.

Tidigare igensatta fönster får gärna tas upp och återställas.

Byggnadens planform och stora djup utgör en begränsning av vilka nya funktioner som kan inrymmas. Fasaderna är generellt viktigare att bevara än interiören. För att underlätta fortsatt användning är det möjligt att ta upp en ljusgård i det inre av volymen.

Kontorets glasade entré tillkom under slutet av 1900-talet. Murgrönan på fasaderna utgör ett karaktäristisk inslag i miljön. (Bild från år 2009).

I denna del i av verkstadskomplexet finns områdets äldsta tegelbyggnad bevarad. Samma byggnad syns på 1868 års karta. Den är särskilt intressant eftersom läget var anpassat efter malmgårdens ursprungliga struktur från 1700-talet.

Verkstadshallens gavlar mot nordväst. Gaveln närmast i bild är från 1914. Jämför med fasadritningen på sidan 33.

Enkla, smäckra plåttak som signalerar industri får gärna behållas eller användas som förlaga där skyddstak behövs på andra ställen i området. Del av fasad mot nordväst. (Bild från år 2009).

Fasader mot nordväst.

Fotografi från norr.

Fasad mot nordost. Lorensbergsleden och järnvägen syns i förgrunden.

Cykelställen som finns i området signalerar industri- miljö. Dessa har betydelse för förståelsen av områ- dets historia. Cykelställen bör bevaras eller kopieras vid nyttillverkning. Det är viktigt med det enkla, indu- striella och smäckra uttrycket. (Bilder från år 2009).

Kvarvarande ursprungliga fönster av stål har tunna- re profiler än senare tillkomna fönster av aluminium. Om det är möjligt med hänsyn till byggnadens framtida användning bör de äldre fönstren bevaras. Det kan också vara möjligt att komplettera kon- struktionen med extra glas invändigt.

I de byggnadsdelar som uppfördes omkring 1930 är den bärande konstruktionen utförd i stål. De smäckra takstolarna syns i bakgrunden.

I byggnadsdelarna från 1940- och 50-talet är den bärande konstruktionen utförd av armerad betong. Hallarnas takfönster är idag igensatta.

Verkstadshuset, tidigare snickarverkstad, med medvetet anlagd uteplats och planteringar vid byggnadens västra sida (Bild från år 2009).

Snickarverkstad, hus 27

Huset uppfördes omkring 1920. Det har karaktär av verkstadsbyggnad, byggd med bärande tegelväggar som försetts med typiska utanpåliggande strävpelare för ökad stabilitet. Väggarnas detaljer med strävpelare och takfot har byggts med stor omsorg om material och utförande. Byggnaden är exempel på tidstypisk äldre industriarkitektur. Den har symmetriskt indelade fasader med tydligt klassicistiska drag. Exempel på viktiga detaljer är de höga fönsteröppningarna med smårutiga träfönster och de sidohängda träportarna. Tak med svart papp och upphöjt parti, som tidigare haft takfönster för ljusinsläpp, är andra viktiga karaktärsdrag. Invändigt finns stommen och delar av äldre byggnadsdetaljer kvar, som grova konstruktioner i trä och undertak av trä. Huset har sedan uppförandet genomgått vissa förändringar. En tydlig sådan är igenmurning av vissa fönster i tegelväggarna och en ombyggnad av takkuppbyggnaden med igensättning av takfönstren. Trots detta är huset som helhet välbevarat i ursprunglig stil, med många ursprungliga material, ytor och detaljer.

Kulturhistoriska värden

Som välbevarad representant för områdets äldre verkstadsbyggnader har huset ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

Antikvariska rekommendationer

Snickarverkstaden har så höga kulturhistoriska värden att det bör betraktas som särskilt värdefull byggnad enligt Plan- och bygglagen. Byggnaden bör i detaljplan förses med bestämmelser avseende varsamhet (k), skydd mot förvanskning (q) och skydd mot rivning (r).

Bestämmelserna mot förvanskning bör skydda byggnadens ursprungliga tegelväggar och kvarvarande ursprungliga byggnadsdelar som port och fönster av trä.

Varsamhetsbestämmelserna bör förutom befintliga proportioner, yttermått, takform och takkuppbyggnad omfatta takmaterial av svart papp samt traditionellt utförande av kompletterande nya fönster.

Renovering och underhåll bör utföras enligt etablerade byggnadsvårdsprinciper. De igensatta fönstren får gärna tas upp och återställas.

Ur kulturhistorisk synvinkel skulle det vara lämpligt att huset får någon publik funktion som pas-

sar i det nya området, som café/restaurang, kontor eller konstnärsateljé. Lokalerna skulle även kunna fortsätta användas till enklare monteringsindustri eller liknande. Andra tänkbara funktioner är mötes- eller aktivitetslokal och återvinnings- eller återbrukscentral.

Verkstadsbyggnadens västra sida ingår sedan slutet av 1950-talet som en viktig rumsskapare i utemiljön framför kontorsbyggnaden. Här finns en anlagd utemiljö med markplattor och planteringar (Bild från år 2011).

Norra delen av verkstadsbyggnaden skulle kunna tåla viss ombyggnad eller utbyggnad. De igenmurade fönsteröppningarna på gaveln mot sydost får gärna tas upp igen och förses med nya fönster.

I norra gaveln på hus 30 syns spår av en takkonstruktion sträckt sig över gårdsplanen fram till hus 27. Idag används ytan som parkeringsplats (Bilder från år 2009).

Byggnadens planform är anpassad efter läget intill Södra vägen. Nere till höger syns den lilla vaktkur som tillkom i slutet av 1950-talet. Vid kurens högra sida fanns ett staket.

Magasins- och kontorsbyggnad, hus 30, vaktkur, hus 31

Liksom snickarverkstaden kan magasinsbyggnaden dateras till tiden omkring 1920. Varken snickarverkstaden eller magasinsbyggnaden syns på 1919 års karta över området, men har fått nuvarande placering och planform på en karta från 1922. Magasinsbyggnadens datering motsägs dock av bevarade bygglovsritningar. Från januari 1919 finns ritningar, upprättade av stadsarkitekt J Fred Olson, som avser ”förändring av magasinbyggnad”. Det betyder att byggnaden måste ha uppförts före 1919, trots att den inte redovisats på kartan från samma år. Den nämnda bygglovsritningen tillsammans med senare bygglovsritningar från 1924 och 1927 visar att byggnaden vid sidan om huvudfunktionen som magasin bland annat använts som reparationsverkstad, matsal och målarverkstad. Övervåningen i delen närmast Södra vägen var inredd med bostadslägenheter, idag ombyggda till kontor.

Huset har karaktär av äldre kombinerad verkstads/industri-, kontors- och magasinsbyggnad. De ursprungliga smårutiga träfönstren anknyter

till nationalromantikens stilideal. Arkitekturen i övrigt är främst klassicistisk. Väggarna är byggda av rött tegel och taket är belagt med röda lertegelpannor. Planformen är speciell, eftersom gaveln i sydost anpassats efter Södra vägen sträckning, så att hörnen i denna ände av huset inte är rätvinkliga. Användningen som magasin framgår tydligast genom den östra långfasadens uppskjutande vindskupor, vilka är försedda med hiss bommar och luckor.

Byggnaden är exteriört välbevarad, med stor andel ursprungliga fönster, dörrar och luckor. Senare tiders moderniseringar har främst påverkat interiören i byggnadens södra del, där kontor inretts.

Intill östra sidan av husets spetsiga ytterhörn mot Södra vägen finns en tillbyggd liten vaktkur. Kuren tillkom 1958 och är byggd i samma typ av röda tegel som områdets äldre industribyggnader. Hörnet mot sydost är mjukt rundat och försett med en lucka, numera igensatt med skivor. Byggnaden är välbevarad men tycks för närvarande sakna användning.

Kulturhistoriska värden

Som välbevarad representant för områdets äldre verkstadsbyggnader har magasins- och kontorshuset ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

Den modernistiskt formgivna lilla vaktkuren har ett högt symbolvärde och bidrar till förståelsen av områdets historia.

Antikvariska rekommendationer

Magasins- och kontorshuset har så höga kulturhistoriska värden att det bör betraktas som en särskilt värdefull byggnad enligt Plan- och bygglagen. Byggnaden bör i detaljplan föras med bestämmelser avseende varsamhet (k), skydd mot förvanskning (q) och skydd mot rivning (r).

Bestämmelserna mot förvanskning bör skydda byggnadens ursprungliga tegelväggar, takkupor, hissboommar och kvarvarande ursprungliga portar, dörrar och fönster av trä.

Varsamhetsbestämmelserna bör förutom befintliga proportioner, yttermått och takform omfatta takmaterial av rött lertegel samt traditionellt utförande av kompletterande nya fönster, portar och dörrar.

Renovering och underhåll bör utföras enligt etablerade byggnadsvårdsprinciper.

I enlighet med de planer som diskuterats bör det vara möjligt att inreda huset med bostadslägenheter, om erforderlig hänsyn samtidigt tas till byggnadens kulturhistoriska värden. Vid inredning av vindsvåningen kan de befintliga takkupornas luckor för inlastning ersättas med smårutiga träfönster, och de igenmurade runda gavelfönstren kan återupptas. De befintliga stora takfönster som finns på byggnadens takfall mot nordost bör vara möjliga att utnyttja. För ytterligare ljusinsläpp kan fler liknande takfönster monteras. Under förutsättning att placering och utformning anpassas efter byggnadens befintliga arkitektoniska och materialmässiga kvaliteter kan även ett mindre antal takkupor tillåtas.

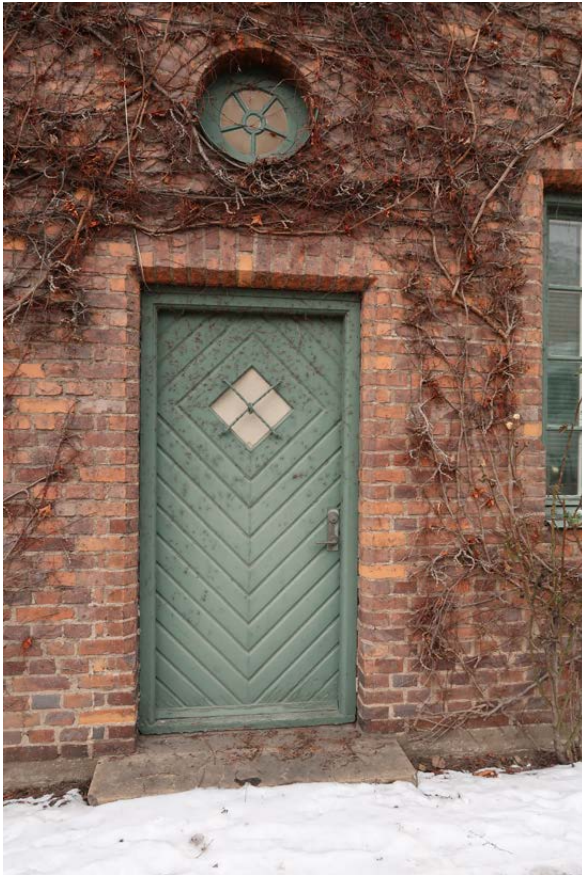
Magasins- och kontorsbyggnadens fasad mot sydväst.

Husets östra långsida vetter in mot en smal lokalgata mellan verkstadshusen. (Bild från år 2009). Hissbommar och luckor in till vinden ger karaktär åt byggnaden.

Stråket mellan hus 30 och hus 10. Fotografi mot nordväst.

Husets detaljer, som smårutiga fönster, runda fönster och panelklädda dörrar präglas av den stil som var populär omkring 1920.

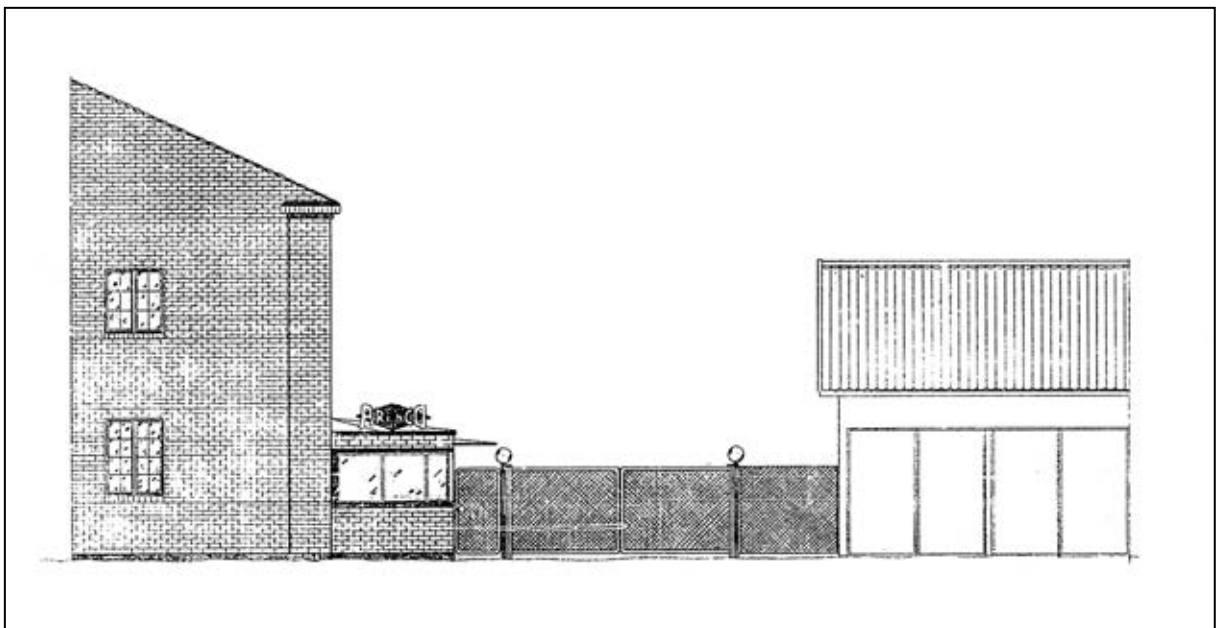
Den oinredda vinden används som arkiv.

Inne i byggnaden finns en del äldre delar kvar, som t.ex. de bärande stolparna.

Vaktkur vid Södra vägen. (Bild från år 2011).

Ritning från 1958. Besökare till området var tvungna att anmäla sig i luckan.

Panncentralen sedd från öster.

Panncentral med skorsten

Panncentralen ritades av arkitekten Gösta Gerdsiö 1952 och stod klar 1955. Byggnaden ligger längst bort i kvarterets norra del, en bit från det samlade och mest värdefulla kärnområdet, men är ändå en viktig symbolbyggnad. Panncentralen har typisk industrikaraktär tack vare de röda tegelväggarna, den höga skorstenen, och de stora fönstren. På samma sätt som kontorsbyggnaden har den både funktionalistiska och traditionellt klassicistiska drag.

Kulturhistoriska värden

Byggnaden med sin höga skorsten representerar genom funktionen som panncentral hjärtat i

kvarterets industriverksamhet. Det är en teknikbyggnad som utformats med särskild arkitektonisk omsorg om proportioner och detaljer. Skorstenen utgör ett landmärke i området. Byggnaden är välbevarad både ut- och invändigt. Att huset är utformat av kalmararkitekten Gösta Gerdsiö höjer också det kulturhistoriska värdet.

Antikvariska rekommendationer

Panncentralen har så höga kulturhistoriska värden att det bör betraktas som särskilt värdefull byggnad enligt Plan- och bygglagen. Byggnaden bör i detaljplan förses med bestämmelser avseende varsamhet (k), skydd mot förvanskning (q) och skydd mot rivning (r).

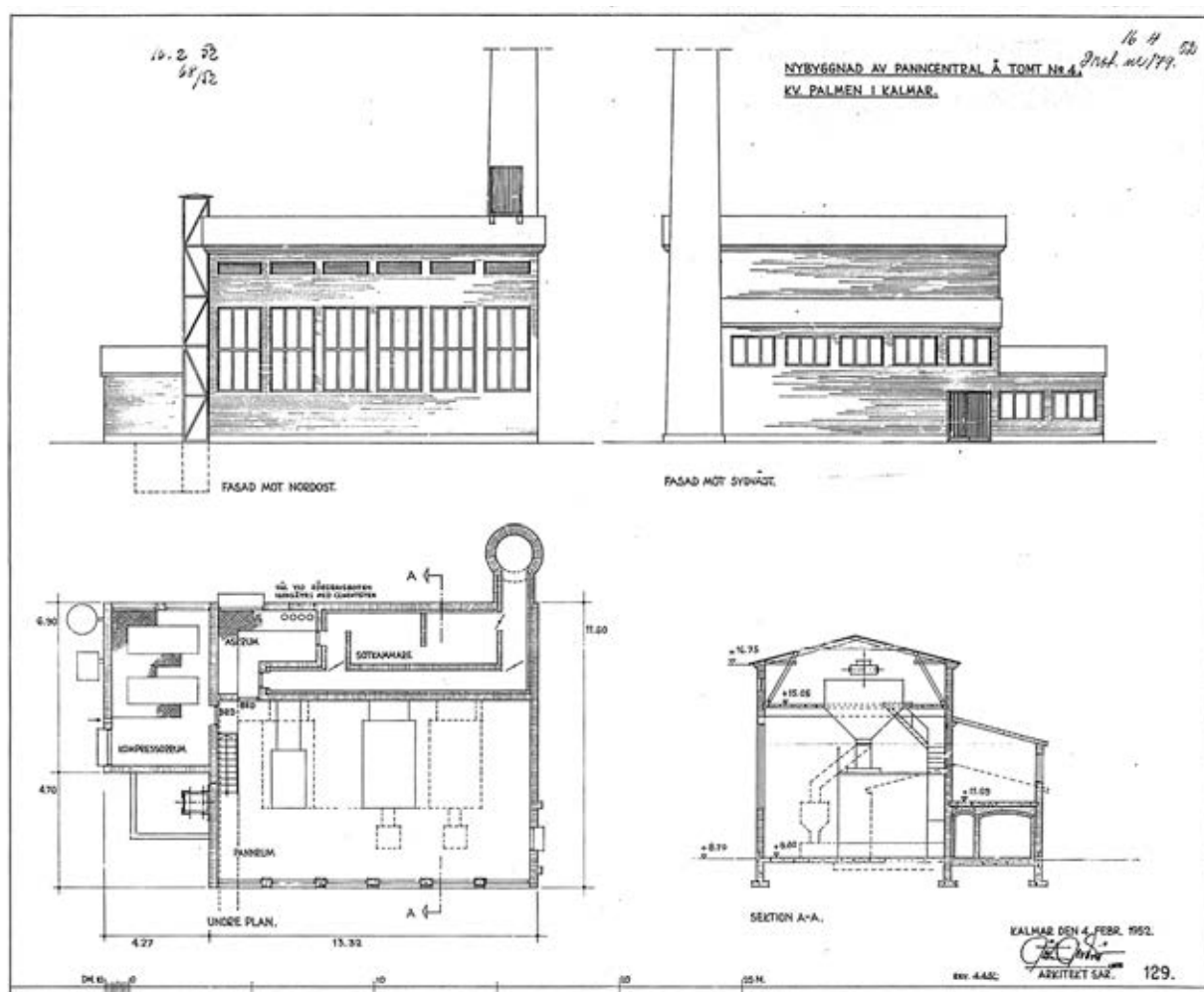
Bestämmelserna mot förvanskning bör skydda väggar och skorsten av tegel, samt norrfasadens ursprungliga fönster av trä.

Varsamhetsbestämmelserna bör förutom befintliga proportioner och takform omfatta takcistern i nuvarande utformning samt takmaterial av svart papp.

Vid tiden för denna rapports sammanställning är det fortfarande osäkert hur området närmast järnvägen i norr i framtiden skall användas. Anläggande av stationsområde har nämnts. Med hänsyn till skorstenens symbolvärde och

panncentralens höga arkitektoniska kvaliteter skulle det vara en stor fördel om planerna anpassas så att centralen kan bevaras och ges en ny användning.

Om behov finns skulle det vara möjligt att göra relativt stora förändringar, som att ta upp nya öppningar, ersätta täta dörrar med moderna glasad, eller bygga till huset. Dock bör den särskilt karaktäristiska fasaden mot nordost bevaras utan förändringar. Skorstenen bör om möjligt värmas så att den inte vittrar sönder. Ett förslag är att använda skorstenen som reklampelare.

Ritning signerad av kalmararkitekten Gösta Gerdsjö 1952. Panncentralen med sin skorsten utgör ett viktigt landmärke i området. Den har fungerat som industriområdets hjärta. (Bygglövsarkivet Kalmar kommun.)

Panncentralen från söder och nordväst. (Bilder från år 2009).

Panncentralens höga skorsten gör byggnaden till ett landmärke i området. Fotografi mot nordväst.

Fasad mot sydväst.

Panncentralens stora fönster mot nordost ger ett fantastiskt ljus.

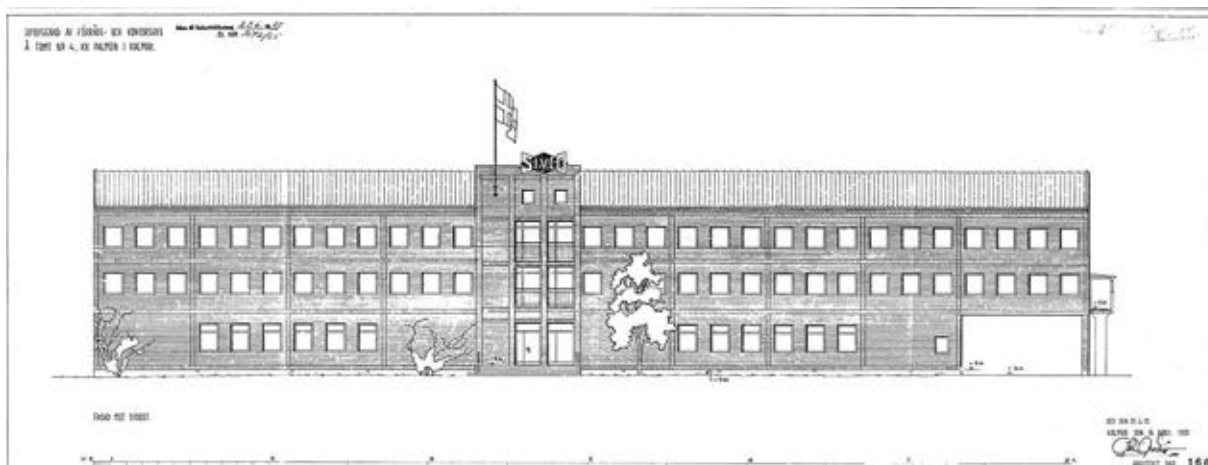
Den välbevarade tidstypiska kontorsbyggnaden från 1957 har många arkitektoniska kvaliteter och hög standard i utförande vad gäller material och detaljer. Huvudfasad mot sydost. Byggnadens placering anpassades så att trapphuset hamnade i fonden av den ursprungliga infarten till gårdsplanen framför villan. Trapphusets översta våning tillkom på 1990-talet. (Bild från år 2009).

Kontorsbyggnad, hus 24

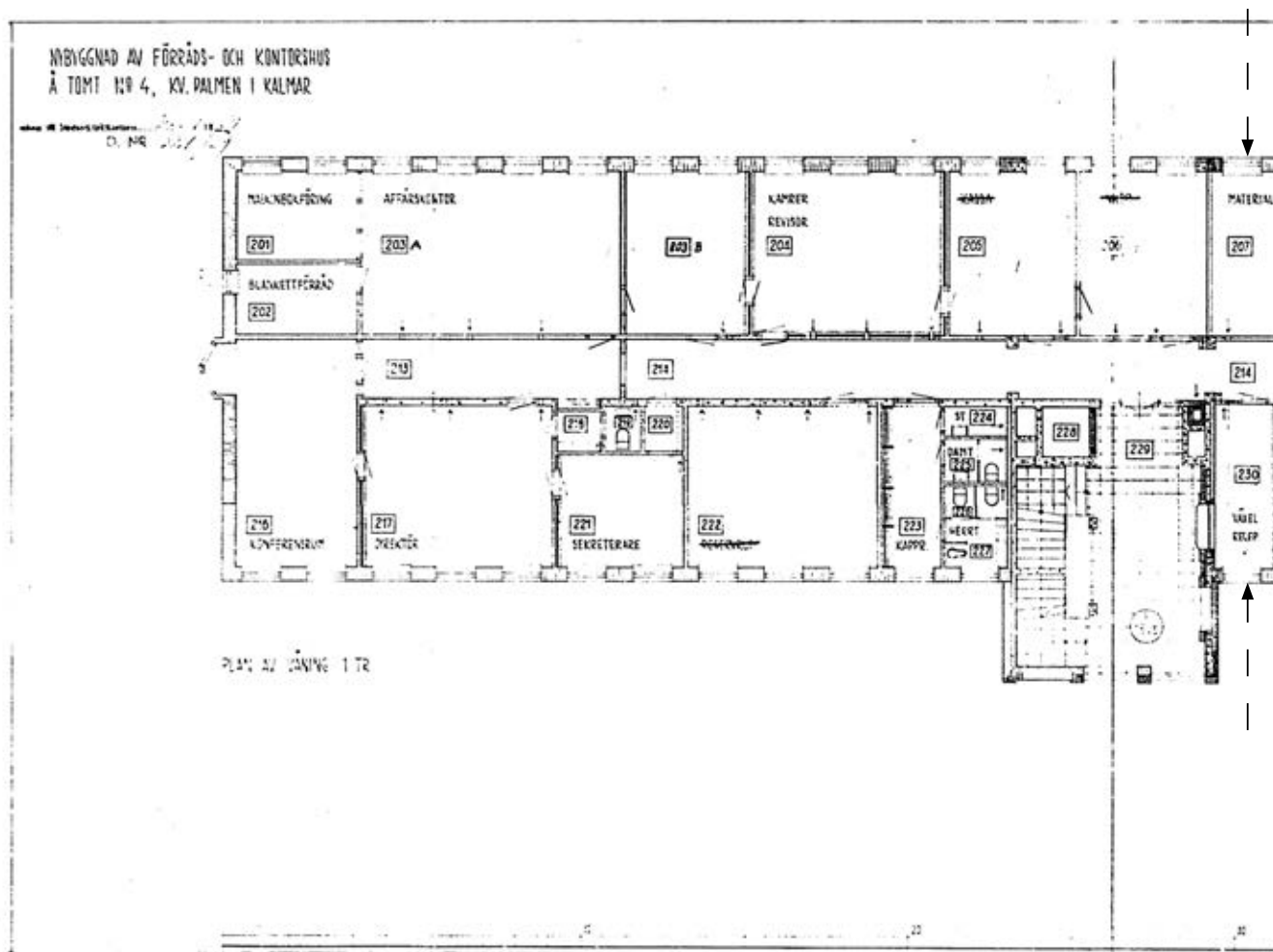
Kontorsbyggnaden är ritad av kalmararkitekten Gösta Gerdsjö år 1955 och uppförd 1957. Dess storlek och utformning vittnar om företagets betydelse. Förutom kontor fanns i huset arkiv och förråd. Stilen är tidstypisk för 1950-talet, med en omsorg om material och detaljer. Huset utmärks av väggarnas gula tegel, det flacka tegeltäckta, sadeltaket och husets långa smala form, vilken bryts av med trapptornet.

Läget av byggnaden anpassades efter den befintliga strukturen i området. Det framträdande trapphuset fungerar som blickfång i fonden av den mycket gamla infartsvägen till gårdsplanen framför mangårdsvillan.

Huset är idag mycket välbevarat både exteriört och interiört. Utvändigt är väggarna enkla och funktionalistiska med symmetriskt placerade fönster. Samtidigt finns en lekfullhet i fasaden, med olika mönstermurningar, där takfoten med en tandad fris är mest tydlig. Vid västra gaveln finns ett smäckert burspråk av karosseripanel med fönster i originalskick. Huvudentréns framskjutna trapphus utgör den mest påkostade och bearbetade byggnadsdelen. Här har fasaden delats in med lätt framskjutande tegelpelare, som förenklade klassiska pilastrar. De omsorgsfullt formgivna entrépartierna och trapphusfönstren finns ännu kvar.

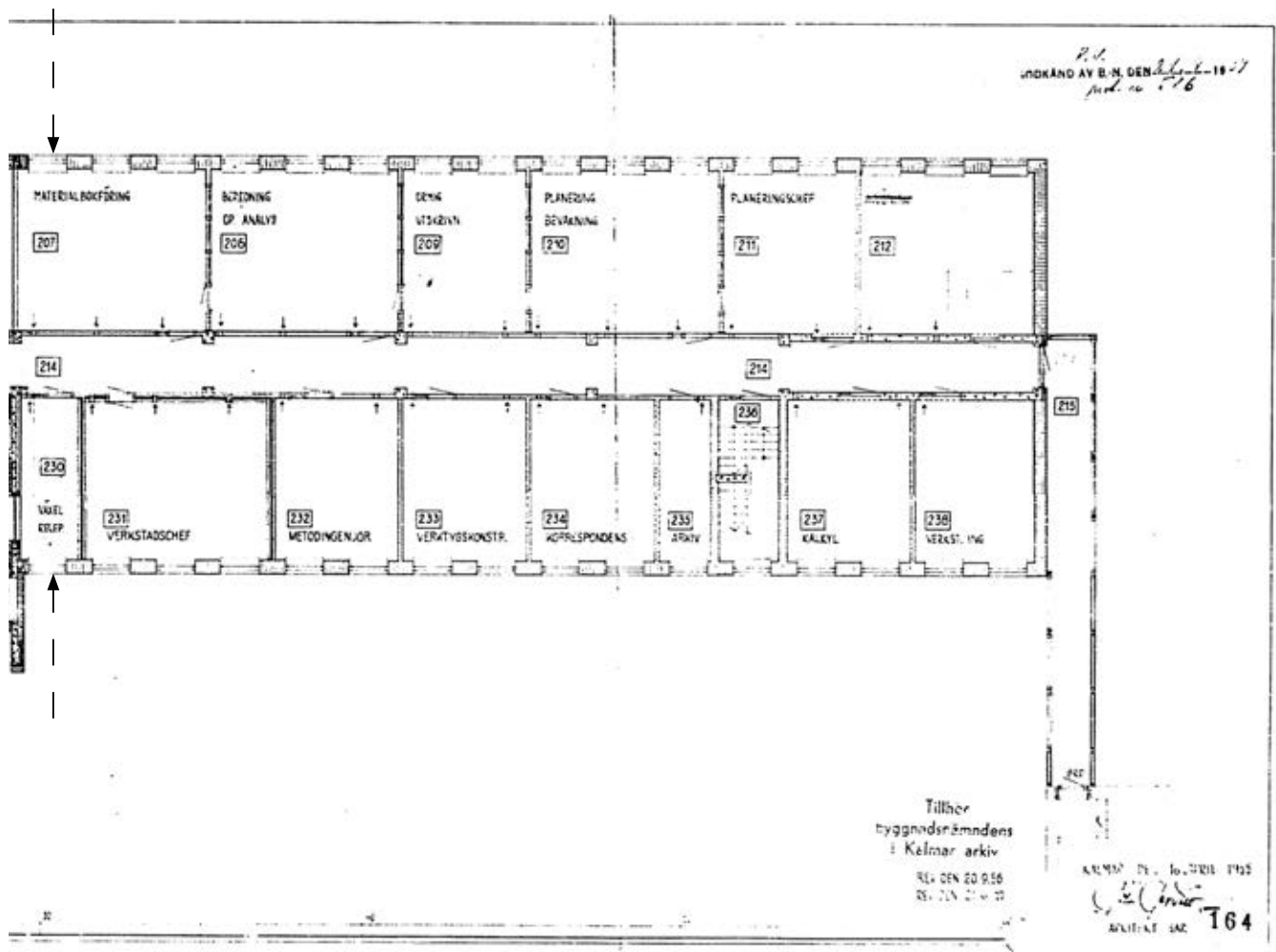
Kontorshuset som ritades 1955, men byggdes 1957, benämns "förråds- och kontorshus". Arkitekt Gösta Gerdsjö. (Bygglövsarkivet Kalmar kommun.)

Förråds- och kontorshuset, planritning. Arkitekt Gösta Gerdsjö. (Bygglövsarkivet Kalmar kommun.)

Kontorshuset sett från sydväst.

Vissa förändringar och tillägg har gjorts. Exempel på tillägg är skärmtaket vid entrén och en påbyggnad av trapphusets torn, båda tillkomna på 1990-talet.

Även invändigt är kontorshuset mycket välbevarat, med högkvalitativa och vackra inredningsdetaljer som dörrpartier, dörrar, golv, trappräcken, armaturer och elementskydd. Förutom det stora trapphuset i mitten finns ett mindre och enklare trapphus.

Kulturhistoriska värden

Kontorsbyggnaden har höga arkitektoniska och materialmässiga kvaliteter. Den är formgiven i en stil som är karaktäristisk för tiden. Estetiken är på samma gång både modernistisk och traditionell, en kontorsvariant av den svenska "folkhemssarkitekturen". Att byggnaden ritats av kalmararkitekten Gösta Gerdsjö är särskilt intressant. Sammantaget har kontorshuset mycket höga kulturhistoriska värden.

Antikvariska rekommendationer

Kontorshuset har så höga kulturhistoriska värden att det bör betraktas som särskilt värdefull byggnad enligt Plan- och bygglagen. Byggnaden bör i detaljplan förses med bestämmelser avseende skydd mot förvanskning (q) och skydd mot rivning (r).

Bestämmelserna mot förvanskning bör skydda byggnadens tegelfasader, samt kvarvarande äldre byggnadsdetaljer som burspråket i väster och huvudtrapphusets dörr- och fönsterpartier. Invändigt bör skyddet omfatta huvudtrapphuset och dess ursprungliga detaljer som kalkstensgolv, räcken och dörrpartier.

Kontorsbyggnaden bör vara möjlig att återanvända, t.ex. som bostadshus. Trots bestämmelser avseende förbud mot förvanskning bedöms det som möjligt att genomföra vissa om- och tillbyggnader, så länge byggnadens huvudsakliga arkitektoniska uttryck inte går förlorat. T ex bör det vid ombyggnad till bostadshus gå att tillföra balkonger och sänka vissa

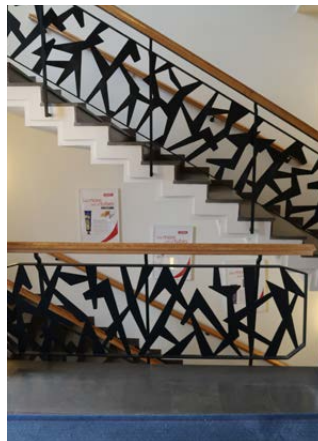
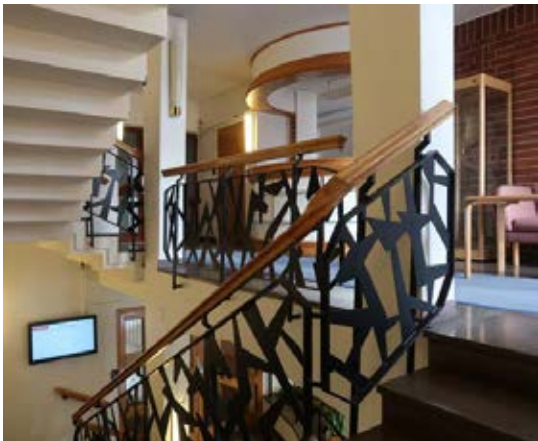

Det tidstypiska träpanelklädda burspråket bör behållas. Lägg också märke till teglets mönster.

Perspektiv från Tengboms som visar hur byggnaden kan se ut efter om- och påbyggnad.

fönsterbröstningar, vilket är åtgärder som diskuterats. Även påbyggnad av extra våningsplan kan vara möjligt att genomföra. En sådan förändring går att motivera genom att byggandets konstruktör Sture Larsson enligt uppgifter på ritningarna från 1956 redan från början dimensionerade väggar och pelare för en extra våning.

Det är inte svårt att se att kontorshuset har många arkitektoniska kvaliteter, både i utförande och byggnadsdetaljer. Huset är idag mycket välbevarat både utvändigt och invändigt, med en koncentration av kvalitet när det gäller material i golv, dörrar, trappräcken, armaturer, elementskydd och andra detaljer i trapphusen. Att kontoret ritats av kalmararkitekten Gösta Gerdö gör att det kulturhistoriska värdet blir ännu högre.

Fotografi från nordväst. Byggnaden har en förenklad men ändå välstuderad formgivning.

Kontors- och verkstadsbyggnad, hus 14

Byggnaden är formgiven av arkitekten Gösta Gersjö i tidstypisk 1960-talsstil. Bygglovsritningarna är signerade 1965. Till skillnad från det intilliggande omkring tio år äldre kontorshuset, som också ritades av Gersjö, har tegelytorna här inga mönsterindelningar eller friser. Fasaderna är enkla och striktare, men det är ändå tydligt att arkitekten även i detta fall varit noggrann med studier av volymer och proportioner. Det mest utmärkande moderna draget, vid sidan om de odekorerade fasaderna och fönsterbanden, är byggnadens platta tak. Av byggnadslovens sektionsritning framgår att takfallen lutar in mot byggnadens mitt. Det enda som syns av taken från marknivå är den kopparklädda uppbyggnaden vid takfoten. Kopparplåt har även använts till vissa andra byggnadsdetaljer, bland annat till ett skärmtak över byggnadens entré mot nordväst.

Valet av rött tegel som huvudsakligt fasadmateriäl anknyter till de äldre industribyggnaderna i området. Arkitekturen har även varierats genom

användning av gult tegel, till den lägre byggnadsdelens fasad mot nordost. Karaktäristiskt för byggnaden är också den omfattande användningen av glasbetong, mot både nordost och sydväst. De stora glasbetongförsedda ljusinsläppen i bottenvåningen signalerar att våningsplanet varit avsett för industriell verksamhet.

Invändigt har byggnaden ett tidstypiskt och påkostat trapphus i anslutning kontorshuset från 1950-talet. Trapphuset betjänar idag båda byggnaderna.

Kulturhistoriska värden

Byggnaden har tydliga arkitektoniska och materialmässiga kvaliteter. Jämfört med de flesta andra samtida byggnader med likande användning är den ovanligt påkostad och väl formgiven. Den är också förhållandevis välbevarad. Ur ett kulturhistoriskt perspektiv har kontors- och verkstadsbyggnaden, tros ovan nämnda kvaliteter, ett något mindre värde än både områdets äldre byggnader och kontorshuset från 1950-talet. Medan

dessa byggnader bedömts som särskilt värdefulla kan kontors- och verkstadsbyggnaden från 1965 klassas som värdefull, ett steg längre ner på den kulturhistoriska skalan.

Antikvariska rekommendationer

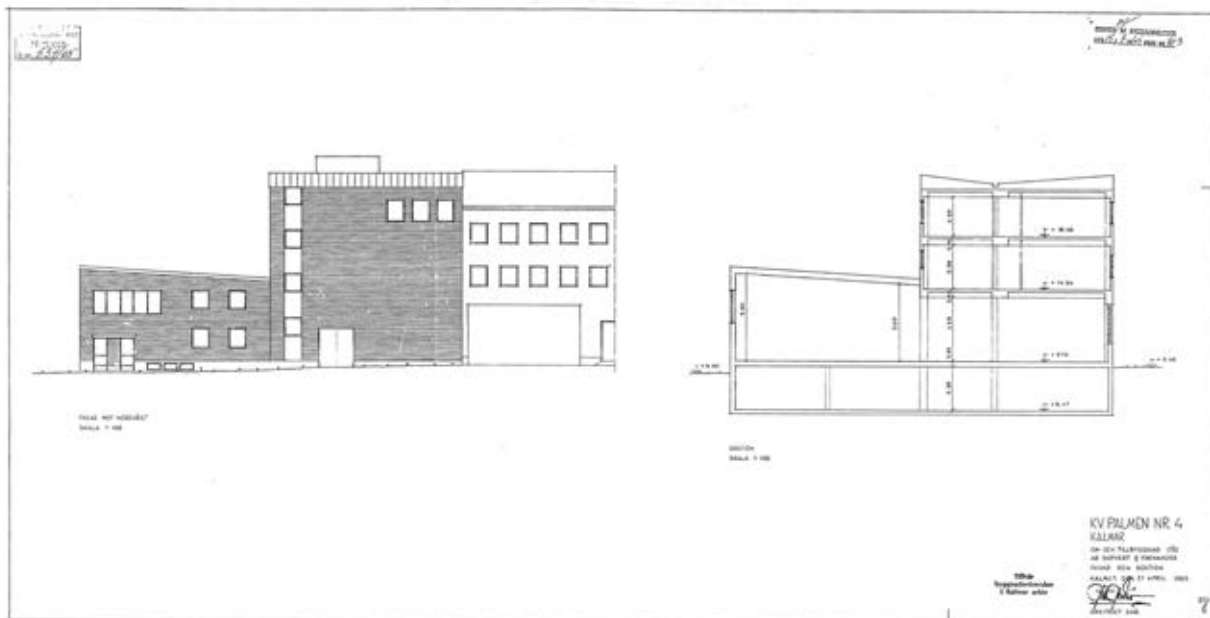
Kontors- och verkstadsbyggnaden kan som beskrivits ovan betraktas som kulturhistoriskt värdefull. Vid upprättande av detaljplan kan det inte anses motiverat att belägga byggnaden med rivningsförbud (r). Men om man vid arbetet med områdets omvandling kan hitta en passande användning, så att byggnaden kan bevaras, bör detaljplanen innehålla bestämmelser avseende varsamhet (k) och förbud mot förvanskning.

Bestämmelserna mot förvanskning bör skydda byggnadens ursprungliga tegelväggar.

Varsamhetsbestämmelserna bör förutom befintliga proportioner och takform omfatta takmaterial av kopparplåt samt storlek på fönsteröppningar.

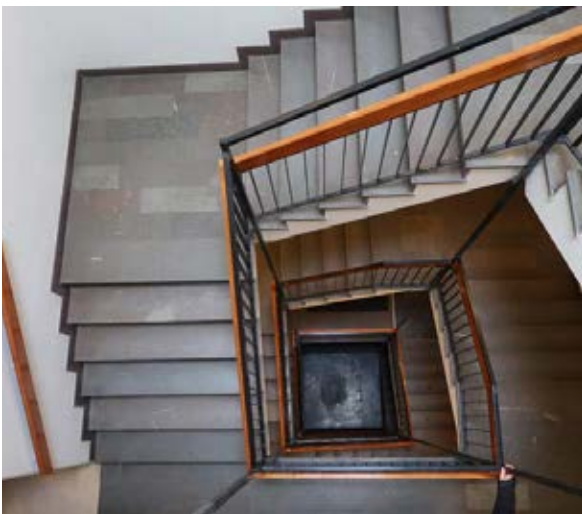
Kontors- och verkstadsbyggnadens fasad mot nordväst.

Ritning från 1965 signerad av arkitekt Gösta Gerdsiö. Nybyggnaden anslöts mot det omkring tio år äldre kontorshuset, också ritat av Gerdsiö. Sektionsritningen visar att nybyggnaden utfördes med omvänd lutning på takfallen. (Bygglövsarkivet Kalmar kommun.)

Kontors- och verkstadsbyggnaden fotograferad från nordost, med järnvägen i förgrunden. Den lägre byggnadsvolymens fasad mot nordost är klädd gult tegel. Över tegelväggen löper ett långt band av glasbetong.

Trapphuset i anslutning till kontorsbyggnaden från 1950-talet har hög kvalitet i material och utförande. Kalkstenstrappor, räcke i järn och trä samt armaturer i glas, kanske från Orrefors glasbruk.

Om huset rivs bör byggnadsmaterial och detaljer som tegelsten, kopparplåt, dörrar, glasblock, trappräcken, armaturer i glas med mera tas om hand för återanvändning.

Inför eventuell rivning av byggnaden bör en studie göras avseende möjligheten att bevara det tidigare nämnda särskilt påkostade trapphuset i anslutning till kontorsbyggnaden från 1950-talet.

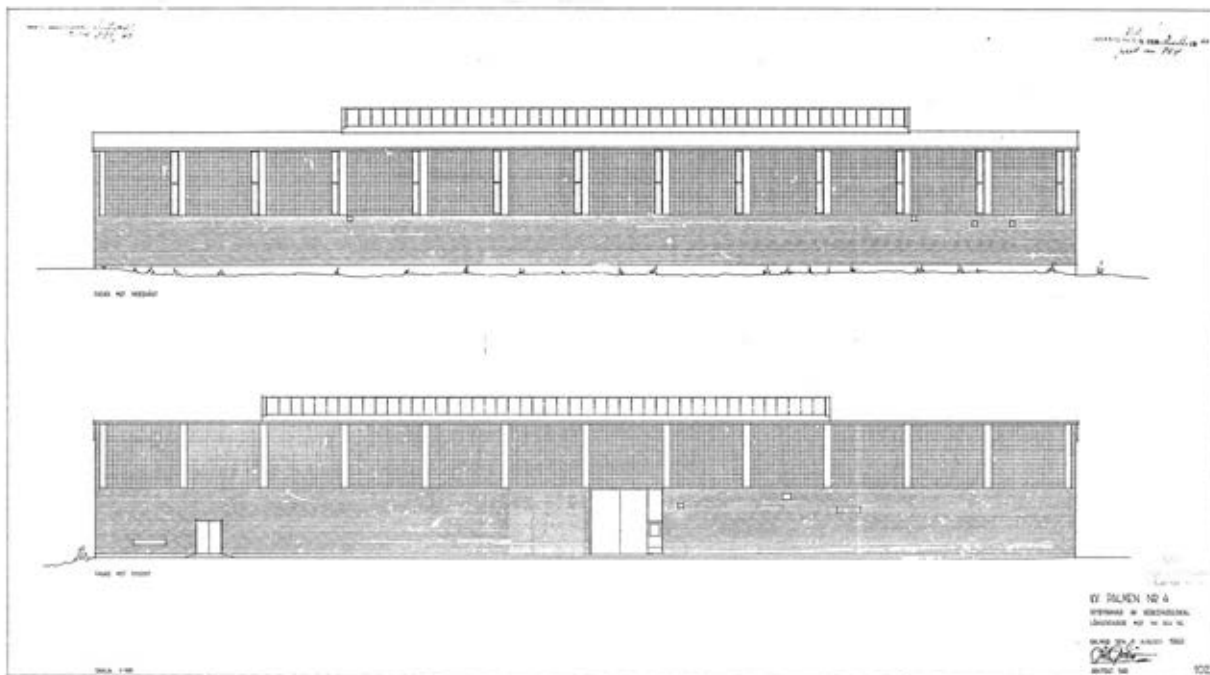
Välbevarad tidstypisk entré mot nordväst. Skärmtaket är klätt med kopparplåt.

Kontorshuset från 1965 ansluter både mot kontorshuset från 1950-talet och den äldsta verkstadsbyggnaden från mitten av 1800-talet.

Dörren som leder in till trapphuset.

Byggnadslovsritning från 1960 för "nybyggnad av verkstadslokal." Även denna byggnad har formgivits av arkitekten Gösta Gerdsiö.

Fotografi mot sydväst taget mellan kontorsbyggnaden från mitten av 1950-talet och verkstadsbyggnaden från tidigt 1960-tal.

Områdets nyaste verkstadsbyggnad fotograferad från Bragegatan i nordväst. Härifrån syns endast de delar som tillkommit under 1970-talet.

Verkstadsbyggnad, hus 22–23

Områdets yngsta verkstadsbyggnad ligger i kvarterets västra del och har uppförts etappvis från början av 1960-talet fram till slutet av 1970-talet. Byggnadslovsritningarna för den första delen signerades av arkitekt Gösta Gerdsjö 1960. Nybyggnaden placerades bakom det några år tidigare uppförda kontorsbyggnaden, med en liten förskjutning mot sydväst för att ge fri sikt genom tunneln i kontorets bottenvåning. Verkstadsbyggnaden från 1960 har stora likheter med den lägre delen mot nordost på 1965 års kontors- och verkstadsbyggnad. Som framgår av fasadritningarna på sidan 60 bestod den övre halvan av väggarna mot nordväst och sydost nästan helt av glasbetong. Väggarnas nedre del utfördes liksom hos områdets äldre verkstäder av rött tegel.

Den först uppförda delen utgör idag bara omkring en tredjedel av den fullt utbyggda verkstadsbyggnaden. De nyare delarna tillkom omkring 1969, 1975 och 1977. Tillbyggnaderna gjordes mot sydväst och nordväst, vilket medfört att den först uppförda delen nästan inte syns alls från de gator som omger kvarterets västra del. Den ursprungliga verkstaden från 1960 kan bara studeras från de smala stråk som finns i anslutning till kontorsbyggnaden i sydost och kontors- och verkstadsbyggnaden i nordost. I övriga väderstreck syns de nyare verkstadsdelarna med sina väggar

av gult tegel. Ritningarna till byggnadsetapperna från 1969 och framåt upprättades på Gösta Gersiös kontor, men saknar Gersiös egen signatur. Under denna period är det istället kontorets byggnadsingenjör Lennart Hansen som ansvarat för projekteringen. Jämfört med många andra samtida industribyggnader är de nya verkstadsdelarna gediget byggda, men det är ändå tydligt att ingenjörsmässiga och praktiska hänsyn i högre grad än tidigare fått styra utformningen.

Kulturhistoriska värden

I sitt ursprungliga utförande från 1960 hade den nya verkstadsbyggnaden i stort sett samma estetiska kvaliteter som kontors- och verkstadsbyggnaden från 1965. Sedan dess har byggnaden dock förändrats kraftigt. Den sydöstra fasadens karaktärsskapande höga och långa fält av glasbetong har satts igen med täta plåtar, och mindre omsorgsfullt utformade tillbyggnader har uppförts mot både nordväst och sydväst. Förändringarna har lett till att verkstadsbyggnaden idag har ett lågt kulturhistoriskt värde. Det hindrar dock inte att den kan ha ett personligt värde för alla de människor som genom åren haft byggnaden som arbetsplats.

Antikvariska rekommendationer

Inga antikvariska rekommendationer ges.

Grönstrukturer

Det gröna kulturarvet återfinns i kvarterets södra del, med grönytor, gångar, träd och buskar från olika tider. De tydligaste grönstrukturerna är fruktträdgården väster om malmgårdsvillan (se s. 28–31), samt enstaka fruktträd i kvarterets sydöstra del, som tidigare hörde till företagets kontorsvilla. Även växter och planteringar från skilda perioder under 1900-talet har ett kulturhistoriskt värde. Dessa grönstrukturer är spår som finns

kvar från de senaste epokerna i kvarteret. Gröna strukturer från malmgårdstiden finns endast kvar som en grön yta närmast malmgårdsvillan.

En annan närvaro av grönska i kvarteret är den rikliga förekomsten av murgröna på många av fasaderna. Jämförelser av äldre fotografier visar att murgrönan tillkommit mellan 1934 och 1950.

Kartan visar gröna strukturer av kulturhistoriskt värde som finns inom hela Gamla industriområdet (markerat med röd linje). Kartan visar tydligt hur ont det är om bevarade äldre grönstrukturer. Kvarteret Palmen 6, numrerad som nr 2 på denna karta, utgör det enskilt största grönområdet. Illustration ur rapporten Gamla industriområdet – Bebyggelseinventering, Kalmar stad, Kalmar läns museum, 2011.

På Manillatomten har det funnits trädgård åtminstone sedan 1700-talets mitt, men troligen längre. Än idag finns flera gamla fruktträd i kvarteret. Denna del av trädgården, väster om villan, antas vara anlagd i början av 1900-talet. Inne på den gamla malmgårdstomten står också en pump som markerar det gamla brunnsläget (Bilder från år 2009).

Bilden visar en kalkstensgång som förstärker den struktur som den äldre infartsvägen till malmgården från Södra vägen utgör. Ytan med kalksten hänger även ihop med en medvetet anlagd yttre miljö från andra halvan av 1900-talet. I detta område finns också anlagda planteringar från slutet av 1900-talet. (Bild från år 2011).

Lindar i en rad markerar den gamla infartsvägen från Södra vägen till den gårdsplan som låg öster om mangårdsbyggnaden (vilken skymtar med sina gula väggar till vänster i bilden), se karta ovan från 1868. Cykelskjulet är en kulturhistoriskt intressant lämning från fabriksepoken och 1900-talet.

Det gamla päronträdet står på tomtens östra del och är ett av få fysiska spår som finns kvar efter den bebyggelse som funnits utmed den försvunna Fredriksbergsgatan. (Bild från år 2009).

Förutom äldre spår efter fruktträd och strukturer finns i området tydliga anlagda planteringar och grönska från den modernare industriepokens tid, från andra hälften av 1900-talet (Bild från år 2011).

Källförteckning

Kalmar kommuns digitala bygglovsarkiv.

Gamla industriområdet – Bebyggelseinventering, Kalmar stad, Gamla industriområdet, Susann Johannisson och Lotta Lamke, Kalmar läns museum, 2011.

Aktiebolaget Siefert & Fornander Kalmar – en minnesskrift 1877–1952

Ett småföretags utveckling 1877-1914 – en mekanisk verkstad i förändring, B-uppsats, Ursula Hård, Stockholms Universitet, 1996.

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

